

Ehdokkaat esiin!

Miten julkinen valta voi tukea
vaaliehdokkaiden maksutonta näkyvyyttä
ja äänestäjien tiedonsaantia

Johanna Korhonen

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Ehdokkaat esiin!

Miten julkinen valta voi tukea
vaaliehdokkaiden maksutonta näkyvyyttä ja
äänestäjien tiedonsaantia

Johanna Korhonen

12.4.2010

Julkaisun nimi Ehdokkaat esiin!
Miten julkinen valta voi tukea vaaliehdokkaiden maksutonta näkyvyyttä ja äänestäjien tiedonsaantia

Tekijä Johanna Korhonen, selvityshenkilö

Oikeusministeriön julkaisu Selvityksiä ja ohjeita **Sarjanumero** 33/2010

OSKARI numero OM 1/017/2010 **HARE numero** OM003:00/2010
ISSN-L 1798-7059
ISSN (nid.) 1798-7059 **ISSN (PDF)** 1798-7067
ISBN (nid.) 978-952-466-747-0 **ISBN (PDF)** 978-952-466-748-7

Asia- ja avainsanat Vaalit, äänestäminen, vaalitiedotus, vaalirahoitus, vaalikampanjat

Tiivistelmä Vuoden 2003 eduskuntavaaleista vuoden 2007 eduskuntavaaleihin ehdokaskampanjat kasvoivat kolmanneksella. Mediamainonnasta on tullut yhä keskeisempi osa vaalikampanjoita. Keskusteluun on noussut ehdokkaiden mahdollisuus tasarvoiseen näkyvyyteen ja esimerkiksi äänestäjille entuudestaan tuntemattomien ehdokkaiden mahdollisuus tulla valituksi ilman huomattavaa kampanjabudjettia. Toisaalta äänestäjillä tulisi olla mahdollisuus saada riittävästi tietoa kaikista ehdokkaista ennen äänestyspäätöstään.

Selvityksessä pyritään etsimään tapoja, joilla julkinen valta voi tukea vaaleihin asettautuneiden ihmisten näkyvyyttä ja samalla äänestäjän tiedonsaantioikeutta ehdokkaista. Selvityshenkilö tekee ehdotuksia oikeusministeriölle, kunnille, puolueille, hallitukselle, kaupan alan toimijoille ja medialle. Tarkoitus on etsiä keinoja, joilla etenkin pienellä budjetilla toimivat ja ennestään tuntemattomat ehdokkaat voivat päästä äänestäjien tietoisuuteen. Keskeiset ehdotukset liittyvät internetin hyödyntämiseen, kuntien rooliin ulkomainonnassa ja ehdokkaiden mahdollisuuksiin tavata mahdollisia äänestäjiä julkisissa tiloissa.

Selvitys liittyy osaltaan vaalirahoitusuudistukseen, josta hallituspuolueiden puheenjohtajat sopivat yhdessä oikeusministeri Tuija Braxin kanssa marraskuussa 2009 sekä valtioneuvoston 4.2.2010 tekemään periaatepäätökseen demokratian edistämisestä Suomessa.

12.4.2010

Publikationens titel Kandidaterna fram!
På vilket sätt kan det allmänna stöda kandidaters gratis publicitet och väljarnas möjligheter att få information

Författare Johanna Korhonen, utredningsperson

Justitieministeriets publikation Utredningar och anvisningar **Serienummer** 33/2010

OSKARI nummer JM 1/017/2010 **HARE nummer** JM003:00/2010
ISSN-L 1798-7059
ISSN (häft.) 1798-7059 **ISSN (PDF)** 1798-7067
ISBN (häft.) 978-952-466-747-0 **ISBN (PDF)** 978-952-466-748-7

Sak- och nyckelord Val, röstning, valinformation, valfinansiering, valkampanjer

Referat Jämfört med riksdagsvalet år 2003 ökade kostnaderna för kandidaternas valkampanjer med en tredjedel vid riksdagsvalet år 2007. Reklam i medierna har fått en alltmer central roll i valkampanjerna. Under den senaste tiden har man lyft fram frågan om kandidaternas möjligheter att få lika publicitet och möjligheterna för till exempel en okänd kandidat att bli vald utan en stor kampanjbudget. Å andra sidan borde väljarna ha möjlighet att få tillräckligt med information om alla kandidater innan de fattar sitt röstningsbeslut.

Syftet med utredningen är att finna nya sätt för det allmänna att stöda både kandidaternas publicitet och väljarnas rätt att få information om kandidaterna. Utredningspersonen riktar sina förslag till justitieministeriet, kommunerna, partierna, regeringen, företag och media. Avsikten är att komma med sådana lösningar som ger särskilt kandidater med en liten budget och okända kandidater möjlighet att bli kända bland väljarna. De viktigaste förslagen gäller utnyttjandet av Internet, kommunernas roll i utomhusreklam och kandidaternas möjligheter att träffa sina potentiella väljare i offentliga lokaler.

Utredningen är förknippad med valfinansieringsreformen, om vilken ordförandena för regeringspartierna kom överens med justitieminister Tuija Brax i november 2009 samt med statsrådets principbeslut av den 4 februari 2010 om främjandet av demokratin i Finland.

Esipuhe: Demokratiaa rahalla ja rahatta

”Kaikkein masentavinta on, kun joku tulee sanomaan vaalien jälkeen, että ai, sinäkin olit ehdolla, ja sinua olisin voinut äänestääkin, jos olisin tiennyt.” Näin sanoi useissa vaaleissa ehdolla ollut pienen puolueen aktiivi, jota haastattelin tätä selvitystä varten.

Demokratiassa on aivan normaalia, että 90–95 prosenttia vaalien ehdokkaista ei mene läpi, ja näin pitää ollakin. Äänestäjillä pitää olla mahdollisuus valita. Ehdokkaita on oltava tarjolla, ja äänestäjien on saatava heistä riittävästi tietoa.

Viime vaaleissa (eurovaalit 2009) äänestäjiä palveli jo kymmenkunta vaalikonetta ja lukematon määrä verkkosivustoja. Ehdokkaiden maksullisia ilmoituksia julkaistiin lehdistössä palstahehtaareittain, tv-mainonta näkyi ja kuului, radiomainontaa käytettiin ja esitteitä jaettiin. Näyttäviä ulkomainoksia oli teiden varsilla kautta maan.

Mitä vielä tarvitaan? Tätä kaikkea vielä lisää? Eikö ehdokkaita ole äänestäjille tarjolla joka tapauksessa jo niin runsaasti, että valinnanvara on taattu ja demokratian toimivuus näin turvattu?

Runsaas, monien mielestä jo liiallinenkin vaalimainonta ei välttämättä tarkoita, että äänestäjä saisi laadukkaimman mahdollisen informaation tarjolla olevista ehdokkaista. Runsauden keskellä häviävät näkyvistä ne, joilta puuttuu kaksi asiaa: tunnettuus ja raha.

Se, että joillakin ehdokkailla on aina rahaa enemmän kuin toisilla, ei ole ongelma markkinatalouden näkökulmasta, mutta demokratian näkökulmasta se on. Koska sekä ehdokkaan tunnettuus että uskottavuus ovat osittain riippuvaisia tämän kampanjanäkyvyydestä, suurten budjettien varjossa kärsimään joutuvat sekä kohtuullisen että etenkin pienen budjetin ehdokkaat. Nämä kokevat tilanteen usein hyvin kohtuuttomana ja motivaatioitaan alentavana: vaikka tuntemattomalla pienen budjetin ehdokkaalla olisi muuten kaikki edellytykset – tietoa, taitoa, näkemystä, tahtoa, sosiaalisia kykyjä - tulla hyväksi luotamushenkilöksi, hänen mahdollisuutensa mennä vaaleissa läpi ovat pienet.

Demokratian kannalta olisi luottamusta herättävä ajatus, että vaaleissa voisivat menestyä myös pienillä tai kohtuullisilla budjeteilla toimivat ehdokkaat, joilla ei ole vanhaakaan suurta tunnettuutta. Tässä selvityksessä pyrin etsimään käytännöllisiä ja toteuttamiskelpoisia ehdotuksia, joilla julkinen valta ja muut toimijat voivat tukea äänestäjien mahdollisuuksia saada tietoa vaaleissa ehdokkaiksi asettuneista ihmisistä. Suuren rahan sijaan haettiin hyviä ideoita, ja niitä alan toimijoilla oli mielestäni runsaasti. Tässä selvityksessä teen käytännön ehdotuksia oikeusministeriölle, hallitukselle, puolueille, kunnille ja kaupan alalle.

Pohdin selvityksessä myös median roolia demokratian toteuttajana ja teen ehdotuksia, joilla journalismin läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta voidaan parantaa.

Olen selvitystä tehdessäni keskustellut monien politiikan ja median toimijoiden kanssa, ja yhteyttä on oma-aloitteisesti ottanut myös parikymmentä yhteiskunnallisesti aktiivista kansalaista. Selvityksessäni en siteeraa nimeltä ketään, koska tämän tyyppisessä ideointityössä olennaisinta ei ole se, kuka jonkin hyvän ajatuksen esittää, vaan se, että ajatus ylipäättään tulee mukaan keskusteluun. Samoin huonoakaan ehdotusta ei pelasta sen lausujan arvovalta. En itse kannata kaikkia tässä selvityksessä esittelemiäni ideoita, mutta teen nekin näkyviksi: kenties joku toinen oivaltaa niistä jotain, jonka merkitys minulle jäi hämäräksi.

Suurimmaksi kysymykseksi tätä työtä tehdessäni ei mieleeni jäänyt raha, vaalirahoitus ja sen epätasainen jakautuminen, eivätkä myöskään median pelisääntöjen vaikutukset vaalien lopputuloksiin. Suurimmaksi kysymykseksi jäi kulttuuri: missä määrin demokratiamme osaa arvostaa itseään ja ihmisiään, jotka sen hyväksi työskentelevät. Tätä kysymystä en voinut sivuuttaa, joten pohdin sitä hieman tarkemmin jaksossa Kulttuurimme käsikirjoitus: Onko poliittinen aktiivisuus osoitus puolirikollisesta luonteesta?

Vantaalla 29.3.2010

Johanna Korhonen, selvityshenkilö

SISÄLLYS

1	RAHAKO KAIKEN RATKAISEE?.....	11
2	EHDOTUSTEN RAJAUKSISTA JA MINIMIJULKISUUDEN OLEMUKSESTA	12
3	SELVITYSHENKILÖN EHDOTUKSET	14
3.1	Ehdotuksia oikeusministeriölle	14
3.1.1	Vaalit.fi-sivuston uudistaminen.....	14
3.1.2	Äänioikeusilmoituksen yhteydessä postitettava paperituloste ehdokkaista.....	18
3.2	Ehdotuksia kunnille.....	19
3.2.1	Julisteet telineisiin kunnan työnä.....	19
3.2.2	Kuntien perimät telinemaksut poistettava.....	20
3.2.3	Kirjastoihin vaali-infopisteitä.....	20
3.2.4	Toripaikkamaksut pois kampanjoijilta.....	21
3.3	Ehdotuksia kaupan alalle.....	21
3.4	Ehdotuksia puolueille	22
3.4.1	Ehdokasmaksut pois	22
3.4.2	Puolueiden sisäinen avoimuus ja pelisäännöt	22
3.5	Ehdotus hallitukselle.....	23
3.5.1	Pienpuolueiden vaaleihin osallistumistuki.....	23
4	AJATUKSIA, JOITA SELVITYSHENKILÖ PITÄÄ HARKINNAN ARVOISINA	24
4.1	Ehdokkaiden vaalipäiväraha.....	24
5	EHDOTUKSIA, JOITA SELVITYSHENKILÖ EI KANNATA.....	25
5.1	Ehdokkaiden vaalituki ilmoitteluun.....	25
5.2	Maakuntalehtien maksettu ilmoittelu budjettivaroin.....	26
5.3	Television ohjelma-aika puolueiden omille ohjelmille.....	27
6	MEDIAN ROOLISTA ÄÄNESTÄJIEN TIEDONSAANNISSA JA EHDOKASNÄKYVYYDESSÄ.....	28
6.1	Onko Ylellä erityisasema vaaliehtokkaiden tunnetuksi tekemisessä?.....	31
6.2	Millainen on hyvä vaalikeskustelu?.....	32
6.3	Ehdotuksia kaikille toimituksille	33
6.4	Ehdotuksia Ylelle	34
7	KULTTUURIMME KÄSIKIRJOITUS: ONKO POLIITTINEN AKTIIVISUUS OSOITUS PUOLIRIKOLLISESTA LUONTEENLAADUSTA?	35
8	PIENIÄ KÄYTÄNNÖLLISIÄ KEINOJA DEMOKRATIAN KANSANSUOSION LISÄÄMISEKSI	37
8.1	Luottamushenkilöiden työskentelyedellytyksiä parannettava	37
8.2	Demokratiakasvatusta kouluihin ja päiväkoteihin.....	38
8.3	Äänestyspaikkoja lisää, ennakoäänestystä jatkettava vaalipäivään asti.....	38
	Liite: Haastattelut ja muut tietolähteet.....	40

1 Rahako kaiken ratkaisee?

Viime eduskuntavaaleissa läpi päässeet ehdokkaat käyttivät kampanjoihinsa varoja tavallisesti useita kymmeniä tuhansia euroja; jopa sadan tonnin budjetti oli vielä normaalin rajoissa. Eurovaaleissa tavanomainen läpi menneen budjetti oli vaalirahoitusilmoitusten mukaan 50 000 - 150 000 euroa, ja valitsematta jäi myös liki 200 000 euroa käytänyt ehdokas. Kuntavaaleissa osa tuhansista ehdokkaista oli mukana nollabudjetilla, mutta esimerkiksi suuren kaupungin valtuustoon pääsemiseksi on usein ollut tarpeen käyttää esimerkiksi 20 000 euroa omaa tai jonkun toisen rahaa.

Todellisuudessa vaalibudjetit voivat olla vielä vaalirahoitusilmoituksissa kerrottuja suurempiakin, koska kaikkien ulkopuolisten tukijoiden maksamia kuluja ei välttämättä ole ilmoitettu. Vaalirahoitusilmoitusten laatu toivottavasti kohenee nyt meneillään olevan vaalirahoituksen kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Vaalikampanjointiin tarvitaan aina rahaa ainakin jonkin verran. Suurikaan raha ei takaa läpikäymistä, mutta rahattoman ja ennen kaikkea ennalta tuntemattoman ehdokkaan läpikäymistä valtiollisissa vaaleissa on ihme. Käytännössä tällaisia ihmeitä ei tapahdu.

Median journalistisen julkisuuden varaan ei kukaan voi laskea mitään, koska media toimii vaalien alla samoin pelisäännöin kuin muutenkin: tekee juttuja niistä, joista muutenkin tekisi, mutta muista vain satunnaisesti ja erityisistä syistä. Kestojukkistenkin asema otsikoissa on kaikkea muuta kuin vakaa, koska mediajulkisuus voi olla kampanjoinnin näkökulmasta yhtä lailla kielteistä kuin myönteistä tai neutraaliakin.

Nykymallin kärsijöitä ovat etenkin ”tavallisen fikset” ehdokkaat, joilla on kohtuullinen, vakavissaan tehty kampanja mutta joita ei ennen vaaleja tunneta juuri omia ympyröitä laajemmissa piireissä. Näissä ihmisissä on paljon sellaisia, joista epäilemättä tulisi hyviä ja päteviä valtuutettuja, kansanedustajia tai vaikka europarlamentaarikkoja, jos heistä vain riittävän moni tietäisi ja tahtoisi heitä äänestää.

Mitä julkinen valta tekee ehdokkaiden näkyvyyden hyväksi? Pitäisikö sen tehdä jotain? Tämän selvityksen toimeksiantona oli selvittää keinoja, joilla voitaisiin kohtuullisin kustannuksin parantaa äänestäjien mahdollisuuksia saada tietoa ehdokkaista. Taus-talla on ajatus, että demokratia on liian kallisarvoinen asia jätettäväksi pelkästään markkinavoimien hoitoon.

Tähän saakka julkisen vallan vaivannäkö ehdokkaiden promovoinnissa on rajoittunut ehdokaslistojen yhdistelmän painattamiseen ja sen ripustamiseen äänestyskopin seinään. Tästä on varaa parantaa.

Pidän erittäin myönteisenä sitä, että tiedonkulun parantaminen ja käyttämättömien mahdollisuuksien hyödyntäminen kiinnostavat julkista valtaa. Jos jotain järkevää voidaan tehdä säällisin kustannuksin, miksi ei tehtäisi? Pohjimmaisena tavoitteena on äänes-

tysaktiivisuuden nosto: äänestä ketä hyvänsä, kunhan äänestät. Demokratian voima on ihmisissä, ja ihmisten kautta luonnistuu myös vaalien markkinointi: Tässä ovat ehdokkaat, valinta on sinun.

Mielekästä on myös kysyä, keitä ovat ne äänestäjät, joiden tiedonsaannista on erityisesti syytä olla huolissaan. Mielestäni suurinta huomiota on kiinnitettävä niihin ihmisiin, jotka keikkuvat äänestämisen ja äänestämättömyyden rajamailla – voisivat äänestää, jos saisivat hyvän syyn, mutta muuten voivat ilman minkäänlaista tuskaa jättää äänestämättäkin. Uskon, että näitä ihmisiä on paljon. Vakaumuksellisiin ei-äänestäjiin on turha käyttää paljon voimavaroja, mutta myöskään joka-tapauksessa-varmojen äänestäjien vakuutteluun ja ylenpalttiseen informoimiseen ei kannata tässä tapauksessa keskittyä – he hankkivat tiedon sopivasta ehdokkaasta joka tapauksessa, lisää julkinen valta tiedottamista tai ei.

Tässä selvityksessä olen pitänyt lähtökohtana näitä raja-alueen epävarmoja äänestäjiä. Heistä monet ovat nuoria aikuisia, joille verkon käyttö on arkipäivää. Toisaalta monet äänestämisen ja äänestämättömyyden rajalla olevat ovat ikäihmisiä, joiden elämään internet palveluineen ei kuulu millään tavalla. Suomea ja ruotsia taitamattomat tai huonosti taitavat äänioikeutetut muodostavat oman erityisryhmänsä, samoin taloudellisesti sosiaalisesti vähäosaiset kansalaiset. Myös heidät olen kysymyksenasettelussa ottanut jatkuvasti huomioon.

2 Ehdotusten rajauksista ja minimijulkisuuden olemuksesta

Käymieni keskustelujen ja muun tiedonhankintani perusteella teen yhteensä kymmenkunta ehdotusta oikeusministeriölle, kunnille, hallitukselle, puolueille ja kaupalle. Kommentoin myös median roolia ja toimintaa vaalienalujulkisuuden toteuttajana. Selvityshenkilönä esittelen kannattamieni ehdotusten lisäksi ajatuksen, joka mielestäni on harkinnan arvoinen, sekä muutamia ehdotuksia, jota en itse eri syistä kannata.

Ensimmäiseksi oli syytä pohtia, minkä tyyppisissä asioissa julkisen vallan ylipäätään on mahdollista olla demokratian edistämisen nimissä aktiivinen. Toimien ei tule vääristää kilpailua – ei ehdokkaiden/puolueiden eikä myöskään esimerkiksi ilmoitustuloja keräävien mediarytysten välillä. Kuitenkaan julkinen valta ei voi pelkän kilpailunvääristämisen riskin takia heittäytyä passiiviseksi eli jättää koko tiedottamisen kenttää pelkkien ”markkinavoimien” varaan.

Myös rahankäytön on oltava sekä kohtuullista että tehokasta. Kohtuullisuudella tarkoitetaan sitä, että verorahan käytön tulee vaalitiedotuksessa, kuten tietysti kaikessa muussakin julkisessa toiminnassa, olla tarkoin harkittua, hyvin perusteltua ja läpinäkyvää. Samalla sen tulee olla tehokasta: käytettävät eurot on kohdennettava niin, että jokaisen käytetyn euron vaikuttavuus on mahdollisimman suuri. Siksi olen päättänyt ehdottamaan

vain kustannustehokkaita ratkaisuja, joissa mahdollisimman pienin panostuksin saavutetaan mahdollisimman suuri joukko nimenomaan sellaisia ihmisiä (äänestäjiä), joiden tavoittaminen muilla keinoilla on epävarmaa.

Käytännössä tämä tarkoittaa internetin painottamista suhteessa painettuun viestintään ja televisioon.

Hieman heikompi rahankäytön hyötysuhde on toki hyväksyttävä pienten erityisryhmien palvelemisessa silloin, kun niiden informoiminen erikseen mietityillä tavoilla on yhdenvertaisuussyistä tarpeen. Aina erityisryhmien – kuten esimerkiksi suomea tai ruotsia huonosti taitavien äänioikeutettujen – palveleminen ei edellytä edes runsasta rahankäyttöä, vaan asian tiedostaminen ja sitä seuraavat pienet käytännön toimet riittävät usein pitkälle.

Pyrin tässä selvityksessä kartoittamaan tietynlaisen minimijulkisuuden olemuksen. Mikä olisi vähin, mitä julkisen vallan kohtuudella tulisi tehdä ehdokkaaksi asettautuneen ihmisen näkyvyyden turvaamiseksi ja samalla äänestäjän tiedonsaannin varmistamiseksi? Mikä olisi kohtuullista niin ehdokkaan, äänestäjän kuin julkisen vallankin näkökulmasta? Ja miten tämä minimijulkisuus voitaisiin toteuttaa ilman suuria kustannuksia mutta kuitenkin niin, että se tavoittaisi mahdollisimman suuren osan tietoa kaipaavista äänestäjistä?

Keskeinen osa ehdotustani on oikeusministeriön Vaalit.fi-sivuston uudistaminen yleisöä, ehdokkaita ja edelleen myös vaaliviranomaisia palvelevaksi portaaliksi. Teen myös useita muita konkreettisia ehdotuksia, joiden toteuttaminen osaltaan auttaisi kohtuullisen, kustannustehokkaan ja tasapuolisen vaalinäkyvyyden takaamisessa ehdokkaille.

Olin selvitystä tehdessäni tyytyväinen siitä, miten paljon ajatuksia ja ideoita prosessissa tuli esiin. Etupäässä ei ole kyse edes rahasta, vaan tahdosta ja oivalluksesta: jos jotain on viisasta ja mahdollista toteuttaa, toimeen kannattaisi ryhtyä. Joskus pienienkin asioiden kehittämisellä ja epäkohtien poistolla voi olla suuri merkitys.

Ennen kuin äänestäjille voidaan tiedottaa ehdokkaista, täytyy olla ehdokkaita. Julkisen vallan kädenojennus tiedottamisessa voi olla monia ehdokkaita kannustava ele ja hyvä käytännöllinen apu etenkin silloin, kun omat resurssit ehdokkuuden esiin tuomiseksi ovat vähäiset. Pääosin kyse on kuitenkin laajemmasta kulttuurisesta ilmiöstä, vaalien, ehdokkuuksien ja ylipäätään demokratian arvostamisesta. Julkinen valta voi tässä oman toimivaltansa rajoissa näyttää esimerkkiä: ehdokkaiden esiintuominen ja äänestäjien tähänastista aktiivisempi palveleminen ehdokastiedon välityksessä on teko, joka on omiaan myös kohentamaan ehdokkuuden arvostusta ylipäätään.

3 Selvityshenkilön ehdotukset

3.1 Ehdotuksia oikeusministeriölle

3.1.1 Vaalit.fi-sivuston uudistaminen

Oikeusministerin omistama Vaalit.fi on erinomainen osoite, jonka sisältö kannattaa saattaa kaikin puolin äänestäjiä aktivoivaksi ja heitä palvelevaksi. Nykymuodossaan sivusto sisältää runsaasti tietoa, joka palvelee muun muassa politiikan ammattilaisia, vaalien järjestämisestä vastaavia ja tilastoista kiinnostuneita. Tiedonhaku nykymuotoisesta Vaalit.fi-sivustosta vaatii kuitenkin sen verran suurta ponnistusta, että suurta yleisöä se ei palvele. *”Vaalit.fi on meitä politrukkeja hyvin palveleva tietopankki, mutta kukaan normaali ihminen ei siellä käy”*, eräs puoluesihteeri määritteli.

Sivustolla on viranomaistiedotukseen liittyviä velvoitteita, joten se voisi olla mielekästä jakaa äänestäjien ja viranomaisten/politiikan toimijoiden osastoihin. Kolmanneksi osioksi ehdotan ”ehdokkaalle” -osastoa, jossa esitellään ehdokkaaksi asettumiseen ja ehdokkuuteen liittyvät oikeudet, vastuut ja velvoitteet (ks. tarkemmin edempänä).

Kuntavaalien ehdokasnäkyvyys kymmenine tuhansine ehdokkaineen on toki eri asia kuin eduskuntavaalit (kaksi ja puoli tuhatta ehdokasta), eurovaalit (reilut parisataa ehdokasta) tai presidentinvaalit (muutama ehdokas). Siksi voidaan kysyä, miten Vaalit.fi-sivuston alustat rakennettaisiin sellaisiksi, että ne ovat joustavasti käytössä kaikissa vaalityypeissä. Kuitenkin tietotekniikan ylivoimainen etu ja keskeinen ominaisuus on juuri skaalautuvuus: samalla työkalulla voi laatia asiallisen esittelyn yhtä lailla puolankalaisesta kuntavaaliehdokkaasta kuin suuren puolueen presidenttiehdokkaasta, ja työkalu toimii yhtä hyvin kymmenen kuin kolmenkymmentuhannen ehdokassivun laadinnassa.

Keskeistä on käyttöliittymäsuunnittelu eli se, miten palvelun käyttäjälle – äänestäjälle – näkyvät jäsenyykset ja toiminnot on suunniteltu. Puolankalaisen äänestäjän on jo ensimmäisen klikkauksen jälkeen päästävä tarkastelemaan juuri Puolangan kuntavaaliehdokkaita. Käyttöliittymäsuunnittelun asiantuntemusta on Suomessa runsaasti, ja normaalin kilpailutusmenettelyn kautta palvelulle löydetään sekä teknisesti että sisällöllisesti ja käyttöliittymädesignin näkökulmasta parhaat toteuttajat kustannustehokkaasti.

Itsestään selvää on, että sivuston viranomaisosiot toteutetaan suomeksi ja ruotsiksi, mutta monikielisyyteen on syytä rohkaista myös sivustolla esittäytyviä ehdokkaita. Tämä voidaan tehdä osin käyttöliittymäsuunnittelun keinoin: kieliversioiden tarjoamisen ja hakemisen suomen ja ruotsin lisäksi esimerkiksi englanniksi, arabiaksi tai somaliksi tulee olla mahdollisimman vaivatonta. Luontevan monikielisyyden esimerkin tarjoaa vaikkapa Infopankki-verkkopalvelu (www.infopankki.fi).

Yleisölle: Äänestä! Jotakuta näistä!

Vaalit.fi-sivuston yleisön osion tehtäviä on kaksi. Sivuston tulee aktivoida äänestämään ja esitellä samalla, keitä kulloinkin edessä olevissa vaaleissa on ehdolla. Pelkkä äänestyspäivän markkinointi ilman mitään mainintaa siitä, että vaaleissa on ehdolla ihmisiä, joita voi äänestää, jää teoreettiseksi eikä ole kovin tehokasta.

Yhdessä nämä kaksi näkökulmaa tukevat toisiaan: Ehdokkaat itse ovat parasta mainosta vaalipäivälle. Äänestäjistäkään harva tuntee iloa pelkästään siitä, että maassa on taas kerran vaalit, mutta voi hyvinkin innostua jostakusta ehdokkaasta, jonka ajatukset koee itselleen läheisiksi.

Vaalit.fi-sivuston yleisön osion etusivu kertokoon, mitkä vaalit ovat tulossa seuraaviksi. Tiettyinä ajankohtana ennen vaaleja sivustolla avataan Ehdokkaat-osio, johon tähän mennessä on koottu tiedot kaikkien ehdokkaita asettaneiden puolueiden ja ryhmien kaikista ehdokkaista. Jokaisella ehdokkaalla on oma sivu (mahdollisine kieliversioineen), jonka tiedot hän itse tai hänen tukiryhmänsä on toimittanut. Perustietojen ohella sivulla on tila vapaamuotoiselle esittelylle, valokuvalle ja videolle, jonka teknisenä alustava voi olla myös ulkopuolinen palvelin, kuten YouTube. Esittelysivulta on linkit a) ehdokkaan puolueen/ryhmän sivuille ja b) ehdokkaan muualla verkossa oleville omille vaalisivuille.

Sivuston yhteyteen rakennetaan hakutoiminto, joka toimii perusmallisena vaalikoneena. Haulla ehdokkaita voi hakea ja listata eri kriteerein.

Selvityksen teon yhteydessä olen törmännyt huoleen siitä, miten ehdokkaille pystyttäisiin tekemään ”tasapuolisia kysymyksiä, jotka kelpaavat kaikille”. Journalistina en voi uskoa, että julkisen vallan ehdokassivuston kysymysten laatiminen olisi erityisen mahdollontta. Suuri joukko hakukriteerejä on absoluuttisia: jos äänestäjä pyytää konetta hakemaan ”kaikki alle 32-vuotiaat miespuoliset eduskuntavaaliehdokkaat tästä vaalipiiristä” tai ”kaikki puolueiden A ja B Jyväskylässä asuvat ehdokkaat”, kriteerit tuskin herättävät närää kenessäkään.

Myös laadullisista kysymyksistä voidaan tehdä muodoltaan avoimia: ”Mitkä ovat kolme tärkeintä vaaliteemaasi” on kysymys, johon jokainen vastaa tietyn merkkimäärän rajoissa mitä tärkeänä pitää. Tiedonhakupuolella nämä vastaukset löytyvät esimerkiksi sanahakujen perusteella. Julkisen vallan vaalisivuston tarkoituksena ei ole tietotekniikan avulla hakea ”sopivinta ehdokasta juuri Sinulle”, vaan esitellä, millaisia ehdokkaita on ylipäätään tarjolla.

Tietotekniikkaa voidaan käyttää myös tuottamaan ”jännitystä neutraalilla tavalla”: sivustossa voisi olla satunnaisgeneraattori, joka arpoo täydellisen sattumanvaraisesti ehdokasvarannosta etusivulle milloin kenenkin ehdokkaan kuvan ja linkin. Tämäkään ei tietenkään miellyttäisi kaikkia, mutta olisi pohjimmiltaan aika demokraattinen ja jopa hauska toiminto. Se tukisi vaalikoneiden kiitettävintä ominaisuutta: sitä, että äänestäjän

eteen voisi nousta relevantiksi osoittautuva vaihtoehto, jota äänestäjä itse ei olisi aiemmin tullut edes ajatelleeksi.

Olisiko oikeusministeriön Vaalit.fi-ehdokastietosivusto haitallinen kilpailija mediatalojen ja järjestöjen vaalikoneille? Tuskin. Hanke liittyy päinvastoin luontevasti toiseen meneillään olevaan hankkeeseen, julkisten tietokantojen ja -varantojen yhdistelemiseen ja vapaaseen käytettävyyteen. Vaalit.fihin koottujen perustietojen tulisi olla vapaasti ja tietoteknisesti helpolla tavalla kaikkien mediatalojen ja muiden halukkaiden hyödynnettävissä. Mediatalot voisivat ottaa perustiedot Vaalit.fistä sen sijaan, että joutuvat nyt kysymään ne erikseen joka ehdokkaalta. Mikään ei edelleenkään estäisi median ja järjestöjen vaalikoneiden ylläpitäjiä kysymästä tämän lisäksi ehdokkailta mitä tahansa. Ehdokkaiden taakkaa helpottaa, jos perustiedot pitää syöttää johonkin järjestelmään vain kerran.

Lisäksi on huomattava, että vaalikoneet eivät ainakaan tähän mennessä ole olleet mediataloille minkäänlainen bisnes – niiden kehittämiseen on mennyt huomattavasti enemmän rahaa kuin niistä on millään ilmoitustilamyynnin mekanismilla saatu liikevaihtoa. Tästäkin syystä kilpailua vääristävää asetelmaa ei hevin synny, vaikka julkinen valta antaisi ehdokkaille maksuttoman esittäytymismahdollisuuden äänestäjien tiedonsaantioikeuden nimissä hieman tähänastista näkyvämmällä tavalla.

Tulisiko OM:n toteuttaa Vaalit.fin ehdokastietopalvelu yhteistyössä esimerkiksi Yleisradion kanssa? Ajatus on harkinnan arvoinen, vaikkakin selkeämpää on, ettei hanketta sekoiteta Ylen journalistiseen vaalikoneeseen. Silti ministeriö voinee halutessaan ostaa tai pyytää tämäntyyppistä asiantuntemusta esimerkiksi Yleisradiolta, mutta myös muilta vaalikoneilta jo rakentaneilta tahoilta.

Seuraava askel: Vaalienvälikone

Tietokantojen yhdistämiseen tähtäävät hankkeet ja yleinen pyrkimys äänestysvilkkauksen nostamiseen kannattaa yhdistää. Vaalit.fi-sivuston kehittämisen myöhemmässä vaiheessa voidaan tavoitteeksi ottaa ”vaalienvälikone”, jossa äänestäjät voivat seurata valitsemiensa edustajien toimintaa, näiden aloitteita, puheenvuoroja, äänestyskäyttäytymistä ja muuta merkityksellistä. Eduskunnassa kaikki tämä tieto on jo tietokannoissa olemassa, kunnanvaltuustoissa tilanne vaihtelee.

Vaalienvälikoneessa voisivat halutessaan pysytellä mukana nekin entiset ehdokkaat, jotka eivät ole tulleet valituiksi tehtäviin mutta jatkavat aktiivisesti politiikassa muulla tavoin. Linkitysten kautta he voisivat olla yleisölle näkyvissä – onhan osa heistä joka tapauksessa mukana ehdokkaina jälleen seuraavissa vaaleissa. Esimerkiksi pienpuolueille olisi olennaista saada olla olemassa ja näkyvissä politiikan kentällä myös vaalien välisinä aikoina.

Viranomaiset/politiikan toimijat: Tilastot, tiedotteet ja lomakkeet täältä

Uudistetun Vaalit.fin ammattilaisosion ytimen muodostaa tähänastisen Vaalit.fin sisältö: tiedotteet, tilastot, historiatiedot, ohjeet. Tämäkin aineisto voidaan ja kannattaa ryhmitellä ja tarjoilla vielä selkeämmin, jotta sivuston käyttäjän palvelu paranee. Ajankohtaisaineistojen ja historiallisen tiedon raja voidaan vetää nykyistä selvemmin, jotta seuraaviin eduskuntavaaleihin ohjeita hakeva vaaliviranomainen ei hetkeksikään joudu perehtymään vuoden 1907 vaalien muisteluksiin. Lomakkeet, ilmoitukset ja tiedotteet voidaan ryhmitellä nykyistä selkeämmin.

Tähän työhön tarvittavaa toimituksellista asiantuntemusta löytyy myös valtionhallinnon omasta piiristä runsaasti.

Ehdokkaalle: Tervetuloa mukaan, ja pelisäännöt ovat nämä!

Ehdokkaaksi ensimmäistä kertaa ryhtyminen on monelle ehdokkaalle monimuuttujainen tilanne, jossa kaivataan ennen kaikkea tietoa. Puolueet ja muut taustaryhmät kykenevät tiedon jakamiseen vaalitoihinansa keskellä vaihtelevasti. Vaalit.fi-sivuston ehdokasosiossa olisi hyvä olla ainakin seuraavat osiot:

Ehdokkaan opas: Selkeäkielinen, hyvin toimitettu tietopaketti ehdokkaan oikeuksista ja velvollisuuksista. Vastauksia arkisiin kysymyksiin: Olenko ehdokkaana oikeutettu pyytämään työnantajalta palkatonta lomaa kampanjointia varten? Millainen varainkeruu on lain mukaan sallittua ja mikä kiellettyä? Miten perustetaan yhdistys rahaliikennettä hoitamaan? Miten vaalirahoitusilmoitus täytetään?

Opastus ehdokastietopalvelun tietojen syöttämiseen: Ehdokkaat on motivoitava osallistumaan Vaalit.fin ehdokasesittelysivuihin ja opastettava täsmällisesti muun muassa siihen, miten teksti, kuva ja video syötetään sivustoon.

Verkkokoulutus sosiaalisen median käyttöön kampanjoinnissa: Verkon ja yhteisöpalveluiden käyttäminen kampanjaviestinnässä on monille äänestäjille ja ehdokkaille itsestäänselvyys, mutta joka vaaleissa on myös paljon ehdokkaita, jotka tarvitsevat sosiaalisen median haltuunottoon opastusta ja tukea. Perustaidot ovat jokaisen opittavissa, ja kädenojennuksena ehdokkaille julkinen valta voi tarjota peruskoulutuksen kustannustehokkaana verkkoluento-opetuksena, jonka live-tilanteen jälkeen voi seurata myös uusintana netissä. Yhden teknisen ratkaisuvaihtoehdon demo on laadittu tätä selvitystä varten verkkoon osoitteeseen www.akatemia.fi/ehdokaskoulutus (toteuttajat: Jari Juslén ja Marjo Peltonen, Markkinointi 2.0 Consulting). Toivon, että selvityksen tilaaja ja lukijat käyvät siihen tutustumassa. Kyseessä ei ole esitys juuri tämän palveluntarjoajan valitsemiseksi, vaan havaintoesimerkki siitä, miten verkkoluento käytännössä toimii.

Ehdokkaan kohtaamispaikka verkossa: Edellä esitellyn kaltaista teknologiaa voitaisiin mainiosti soveltaa myös verkkovaalitilaisuuksien ja -vaalipaneelien järjestämiseen. Perinteisten tilaisuuksien ongelma on tyypillisesti osallistujien vähäisyys: harvinaisia

eivät ole vaalipaneelit, joissa keskustelijoita on enemmän kuin yleisöä. Tämä on paitsi turhauttavaa, myös ehdokkaille kallista, koska tiloista ja tilaisuuden ilmoittelusta on usein maksettava.

Verkkokohtaamisessa ehdokas/ehdokkaat olisivat tavattavissa tiettyyn aikaan netissä. Kyseessä olisi suora lähetys, johon osallistujat omien tietokoneidensa ääressä voisivat osallistua kysymyksiä lähettämällä. (Häiriköinnin esto onnistuu teknisesti siten, että kysymykset moderoi joku ehdokkaan tukiryhmän jäsen tai muu henkilö ennen kuin ne otetaan esiin.) Joka tilaisuudesta jäisi tallenne verkkoon, eli ”myöhemmin paikalle ehtivät äänestäjät” voisivat katsoa tallenteen silloin kun heille sopii.

Erinomaista olisi, jos Vaalit.fi tarjoaisi ehdokkaille maksutta teknisen alustan/toteutuksen, jolla verkkotapaamisia voitaisiin toteuttaa. Yllä kuvatun kaltainen tekniikka (demo yllä mainitussa verkko-osoitteessa) sopii oivasti tähänkin tarkoitukseen.

Verkkokohtaaminen kirjallisesti: Julkisen vallan tulee suosia ehdokkaiden ja äänestäjien välistä viestintää kaikilla mahdollisilla tavoilla. Ehdokasesittelyjen ja verkkokohtaamisten lisäksi ehdokasesittelysivujen osana voidaan tarjota viestinvaihtopalstoja, joilla voi esittää kysymyksiä ehdokkaille joko julkisesti tai henkilökohtaisesti. Näiden aineistojen vastaamisesta, kysymysten moderoinnista, kommunikaation asiallisuudesta yms. vastaavat ehdokkaat itse.

Hanke sopii erinomaisesti liitettäväksi meneillään olevaan osallistumisalustaselvitykseen.

Vaalit.fin markkinoinnista: Vaalit.fin tunnetuksi tekemiseen tulee voida käyttää jonkin verran rahaa ja runsaasti kekseliäisyyttä. Sivusto olisi vaalien alla hyvä linkittää näkyvästi kaikkiin hallinnon omiin verkkopalveluihin (kuten Suomi.fi, Otakantaa.fi, Kansanvalta.fi), ministeriöiden etusivuille, kuntien etusivuille ja lisäksi Yleisradion sivuille. Bannerilinkkiä, joka vie Vaalit.fihin, tulee tarjota puolueiden etu- tai vaalisivuille ja kaikille järjestöille, medialle, bloginpitäjille ja muille toimijoille, jotka ovat kiinnostuneet sen sivuilleen maksutta ottamaan. Sitä tulisi voida markkinoida myös sosiaalisessa mediassa ja tarvittaessa - kohtuullisin panostuksin - myös kaupallisessa mediassa. Markkinoinnissa tulee käyttää apuna ammattilaisia, jotta Vaalit.fistä saadaan kaikin puolin näkyvä ja vaikuttava vaalien ykkössaitti – kohtaamispaikka, josta kukaan ei voi olla pois.

3.1.2 Äänioikeusilmoituksen yhteydessä postitettava paperituloste ehdokkaista

Verkko ei tavoita läheskään kaikkia äänestäjiä. Koska ennen vaaleja jokaiselle äänioikeutetulle joka tapauksessa postitetaan virallinen ilmoitus äänioikeudesta, tähän posti-

tukseen kannattaisi liittää myös tuloste kyseisen vaalipiirin ehdolla olevista ehdokkaista. Perusmallinen paperi nimistä, titteleistä, numeroista ja lisätieto-osoitteista riittää.

Tietojärjestelmätekniisesti on helppoa tulostaa kullekin äänestäjälle lista juuri niistä ehdokkaista, jotka ovat tämän äänestäjän valittavissa hänen vaalipiirissään. Taloudellisesti lisäkustannus ei voine olla ratkaisevan suuri varsinkaan tilanteessa, jossa postittamiseen on joka tapauksessa ryhdyttävä.

Äänestäjittäin räätälöity listaus vähentäisi myös väärinkäsitysten mahdollisuuksia. Eurovaaleissa kaikki äänestäjät eivät ole ymmärtäneet, että vaalipiirinä todella on koko maa. Samoin lähekkäisissä vaalipiireissä, kuten Helsingissä ja Uudellamaalla, on aina riski, että äänestäjä vahingossa äänestää ehdokasta toisesta vaalipiiristä eli piirtää äänestyslippuun numeron, joka koituukin jonkun muun kuin äänestäjän tarkoittaman henkilön hyväksi. Henkilökohtaisesta listauksesta äänestäjän olisi helppo jo kotona tarkistaa, että ääni todella menee oikean vaalipiirin oikealle ehdokkaalle.

Postitus kotiin on periaatteessa ainoa tapa tavoittaa jokainen äänioikeutettu. Vaikka paperille painetut esitteet ja niiden postittaminen tulevat varsin kalliiksi, tätä mahdollisuutta pitää voida harkita ainakin joissakin vaaleissa. Vaikka edellä esitän äänioikeuslipukeen yhteydessä postitettavaksi vain perusmallista listausta, joskus voi olla perusteltua käyttää vielä enemmän resurssia ja postittaa koteihin myös esite, jossa ehdokaslistauksen lisäksi on tietoa äänestämisestä, vaaleista ja vaikuttamisesta. Tämän postituksen kieliversiot mahdollistavat myös suomea ja ruotsia taitamattomien äänestäjien palvelemisen.

3.2 Ehdotuksia kunnille

Ehdotan Kuntaliitolle ja kunnille muutamia konkreettisia toimia, joilla kunnat voivat melko vähin kustannuksin lisätä äänestäjien mahdollisuuksia saada tietoa ehdokkaista.

3.2.1 Julisteet telineisiin kunnan työnä

Kunnan tehtävänä vaalien alla on pystyttää näkyville paikoille ulkomainostelineet, joihin puolueiden ja valitsijayhdistysten julisteet suurille pahveille liimattuina kiinnitetään. Nämä tavallisesti puiset telineet ovat monille kansalaisille näkyvä merkki siitä, että tulossa on vaalit. Vaikka ohikulkijoista valtaosa ei pysähdy julisteita katselemaan, telineet toimivat herätteinä ehdokkaan valintaan.

Joissakin kunnissa on käytäntönä, että kunnan vastuu rajoittuu telineiden pystyttämiseen ja pois kokoamiseen vaalien jälkeen. Toisissa, kuten esimerkiksi Vantaalla ja Porvoossa, kunta hoitaa myös julisteiden kuljettamisen ja kiinnittämisen telineisiin.

Ehdokkaiden näkyvyyden ja äänestäjien tiedonsaannin kannalta olisi erinomainen asia, että kaikki kunnat toimisivat tämän esimerkin mukaan ja hoitaisivat julisteet perille asti. Tämä tukisi etenkin pienten ja vähävaraisten ehdokkaita asettaneiden ryhmien toimintaa – suurilla puolueilla on aina varaa organisoida pakettiautokyydit, pienillä välttämättä ei.

3.2.2 Kuntien perimät telinemaksut poistettava

Vaikka jotkut kunnat hoitavat kadunvarsimainonnan tuen esimerkiksi, erittäin huolestuttava on mielestäni tieto, että toisessa ääripäässä on tapauksia, joissa kunta ottaa telinepaikoista puolueilta maksun. Maksuja ovat perineet esimerkiksi Turku ja Kuopio. Kuopiossa eräs pieni puolue on riidellyt jälkikäteen oikeusteitse 500 euron telinemaksusta, jota ei ollut ennalta ymmärtänyt perittävän.

Kuntaliiton tulisi voimakkaasti suositella kunnille, ettei telinemainontaan osallistumisesta peritä minkäänlaista maksua, koska 500-850 euron maksut ovat etenkin pienille, puoluetuen ulkopuolisille ryhmille hyvin kalliita ja jo sellaisinaan este osallistua vaaliinformaation jakamiseen telineiden välityksellä.

Monet kunnat ovat pyrkineet vähentämään telinepaikkoja. Tämä voinee tuottaa jonkin minimaalisen säästön, mutta on demokratian edistämisen kannalta ongelmallista. Kun telineitä joka tapauksessa pystytetään, niitä tulee olla kohtuullinen määrä ja niiden tulee sijaita hyvillä paikoilla.

3.2.3 Kirjastoihin vaali-infopisteitä

Kirjasto on tiedonhankinnan paikka, ja demokratiaa edistävä, tasapuolinen tiedon jakaminen vaaleista ja ehdokkaista on myös kirjastolle luonteva tehtävä.

Kunnille ja Kirjastoseuralle suositellen, että kuntien kirjastoja kannustettaisiin perustamaan vaalien alla vaali-infopisteitä. Pisteeksi riittää pöytä, jolle jokainen ryhmä ja jokainen ehdokas saa tuoda esitteensä jakoon, sekä mahdollisesti pöydän takana oleva ilmoitustaulu tai seinäke, johon ryhmät saavat ripustaa sovitun kokoiset yhteisilmoitukset.

Karkkeja, ilmapalloja, avaimenperiä tai muuta vaaliroinaa ei kirjastoissa tarvitse jakaa, printti-informaatio riittää.

Samoin lienee järkevää sopia, että ehdokkaat itse eivät saavu kampanjoimaan kirjaston tiloihin tai niiden välittömään läheisyyteen, vaan tarkoitus olisi nimenomaan kirjallisen informaation välitys. Erinomaista olisi, jos esitepöydän vieressä olisi vielä kirjaston nettikone, jonka aloitussivuna on Vaalit.fi-palvelun uusittu ehdokastietosivusto. Tämä

olisi sekä tasapuolinen että fiksu tapa lisätä äänestysaktiivisuutta ja palvella kirjaston käyttäjiä myös demokratian ytimeen kuuluvassa äänestäjän roolissa.

Kirjastojen infopisteet palvelevat myös niitä äänestäjiä, joilla ei vähävaraisuuden takia ole verkkoyhteyksiä tai televisiota ja joiden kotiin ei tule tilattavia sanomalehtiä.

3.2.4 Toripaikkamaksut pois kampanjoijilta

Jotkut kunnat antavat ehdokkaiden tavata äänestäjiä maksutta torilla, kun taas jotkut kunnat perivät teltan ja esitepöydän pystyttämisen normaalin torimaksun. Kunnat voisivat osoittaa vaalimyönteisyytensä jättämällä poliittista kampanjatyötä tekeviltä torimaksut perimättä.

Vakiintuneelle puolueelle 50 euron torimaksu on mikroskooppinen summa, mutta etenkin pienille puolueille, valitsijayhdistyksille ja uusille yrittäjille tämäkin summa on omasta kukkarosta maksettavaksi melkoinen – ja estää osaltaan mahdollisten äänestäjien kohtaamista.

3.3 Ehdotuksia kaupan alalle

Ehdotan Kaupan liitolle, kauppakeskuksille ja kaikille kaupan alan toimijoille, että yhä useammat kauppaliikkeet osoittaisivat demokratiamyönteisyytensä sallimalla ehdokkaiden kampanjoinnin kauppakeskusten käytävillä, kauppojen auloissa ja muissa kaupan yhteydessä olevissa sisä- ja ulkotiloissa.

Asialla on merkitystä paitsi ehdokkaiden, myös ja etenkin äänestäjien kannalta. Kun äänestäjät joka tapauksessa asioivat kauppakeskuksissa, marketeissa ja pienemmissä liikkeissä, heillä on samalla mahdollisuus ottaa mukaansa esitteitä ja jututtaa ehdokkaita. Huomionarvoista on, että lähes kaikki äänestäjät – myös vähävaraiset, suomea/ruotsia taitamattomat ja muut erityisryhmät – käyvät ruokakaupassa.

Tätä nykyä kampanjointi on kiellettyä useimpien kauppakeskusten sisätiloissa. Syynä ei ole niinkään tilanpuute kuin se, että kauppakeskukset ”eivät halua politiikkaa” tiloihinsa.

Ehdokkaiden näkyminen osana normaalia elämänmenoa olisi demokratiaa edistävä myönteinen ele, joka tuskin olisi haitaksi kaupallekaan. Itsestään selvää on, että tilojen omistajat/haltijat voisivat päättää ehdokasesittelypaikkojen sijainnista ja vuorojen/aikojen jakamisesta eri ryhmien välille. Eleganti ja läpivalaisun kestävä toimintatapa on antaa esittäytymisvuoroja tiettyyn paikkaan tasapuolisesti kaikille ehdokkaita asettaneille puolueille ja ryhmille.

Mahdollisia paikkoja jakaa ehdokasinformaatiota äänestäjille ovat myös markettien aulat, kauppakäytävät, liikuntakeskukset ja mitkä tahansa yritystoiminnan tilat, joissa kuluttajia on paljon liikkeellä. Kuluttajan/asiakkaan kohtaaminen myös äänestäjän ominaisuudessa on demokratiaan kuuluva hyväntahtoinen ele, johon kaupan toimijoilla toivotavasti on varaa.

3.4 Ehdotuksia puolueille

3.4.1 Ehdokasmaksut pois

Ehdokkaiden tiedotusmateriaalin tekeminen ja kustantaminen on pääasiassa ehdokkaiden ja näiden tukiryhmien vastuulla. Sen sijaan puolueiden yhteisilmoittelu ja saman ryhmän kaikkia ehdokkaita yhdessä esittelevä materiaali on puolueiden ja valitsijayhdistysten vastuulla.

Joillakin puolueilla on tapana pyytää näihin yhteisiin kustannuksiin rahaa ehdokkailta itseltään. Esimerkiksi kuntavaaleissa puolueen paikallinen osasto on pyytänyt ehdokkailta vaikkapa sadan euron suuruista kynnysrahaa. Tulevia eduskuntavaaleja varten ainakin yhdessä puolueessa on kaavailtu ehdokkaalle jopa tuhannen euron perusmaksua, mikäli tämä mieli osallistua kansanedustajien vaaleihin.

Pakollisen vaalirahan pyytäminen ehdokkaalta itseltään on demokratianäkökulmasta erittäin huono käytäntö puolueissa. Vetoan puolueisiin, että ne ja niiden paikallisosastot tekisivät kaiken mahdollisen, jotta ehdokkuudesta ei tarvitsisi maksaa.

Sadan euron ehdokasmaksu kuntavaaleihin osallistumisesta ei liene ylivoimainen työsäkävälle ihmiselle, mutta pienituloiselle, opiskelijalle tai eläkeläiselle se voi olla. Kunta- ja jopa eduskuntavaaleihin pitää voida osallistua myös pienellä budjetilla tai jopa nollabudjetilla; tämä on kansalaisen oikeus. Etenkin kuntavaaleissa pienen budjetin ehdokas voi myös oikeasti tulla valituksi jonkin muunlaisen näkyvyyden tai tunnettouden perusteella. Kysymys on sekä periaatteellinen että käytännöllinen.

3.4.2 Puolueiden sisäinen avoimuus ja pelisäännöt

”Ehdokkaiden tasapuolinen kohtelu puolueen sisällä” tuntuu olevan kestotrauma suunnilleen jokaisen puolueen sisällä.

Vaalikampanjoiden tuoksinassa moni pienen budjetin tai vähemmän tunnettu ehdokas kokee, että puolueessa suositaan muutamaa kärkihahmoa ja jätetään muut oman onnensa nojaan. Puolueilla on toki täysi oikeus valita, kenen tai keiden kampanjoihin kulloinkin panostetaan yhteisiä varoja, ja usein niiden on myös vaalitaktisesti järkevää nostaa

esiin niitä ehdokkaita, joiden läpimenon mahdollisuudet puolue itse arvioi parhaimmiksi.

Kuitenkin demokratia- ja osallistumisnäkökulmasta olisi tärkeää, että jokainen ehdolle asettunut ihminen voisi kokea olevansa yhtä arvokas osa puolueen vaalityötä. Samoin äänestäjillä on oikeus saada tietää, että puolueella on äänestäjien valittavissa myös muita kuin ns. kärkiehdokkaiksi määriteltäviä henkilöitä.

Vetoan puolueisiin, että ne tekisivät kovasti työtä sisäisten pelisääntöjensä ja rahoitus-systeemiensä avoimuuden lisäämiseksi.

”Pien ehdokas” pystyy kyllä kestämaan sen, että puolue tukee vaikkapa näkyvin ilmoituksin vaalipiirin ”kärkiehdokasta”, jos pien ehdokas kokee tulevansa myös itse reilusti kohdelluksi ja saa tietää, miten puolueen satsaukset kenenkin hyväksi jakautuvat ja millä perusteella. Pelisääntöjen tulisi kaikilta osin olla avoimet jo ennen kuin yhtäkään ehdokasta on edes asetettu. Tämä parantaa myös kampanjoiden ilmapiiriä, kun huhujen sijaan liikkeellä on tietoa.

Äänestäjän tiedonsaantioikeutta puolueiden entistä avoimemmat pelisäännöt palvelisivat siten, että kaikkinaisen rahavirtojen avoimuus auttaa äänestäjiä hahmottamaan ehdokaiden asemaa ryhmissään. Äänestäjä voi tällöin tehdä oman valintansa tietoisempänä siitä, vaikuttaako joku ehdokas hänen silmissään ”uskottavalta” lähinnä massiivisen mainontanäkyvyytensä vai jonkin muun syyn perusteella.

3.5 Ehdotus hallitukselle

3.5.1 Pienpuolueiden vaaleihin osallistumistuki

Puoluetuki kuuluu puolueille, jotka ovat saaneet eduskuntaan vähintään yhden kansanedustajan. Puoluetuesta eivät pääse osallisiksi ne rekisteröidyt puolueet, joilla kansanedustajia ei ainakaan toistaiseksi ole. Rahoituksen puutteen takia ensimmäisen kansanedustajan saaminen läpi voi olla lähestulkoon mahdotonta.

Pieniä puolueita ei tule käsitellä ”uhkana”, vaan demokratiaan kuuluvana normaalina, tarpeellisena ja hyvänä ilmiönä. Selvitystä tehdessäni hämmästelin näkemystä, jonka mukaan puoluekentän ”sirpaloituminen” niin, että eduskunnassa olisi edustettuina myös jokunen pienpuolue, olisi uhkaava ja vastustettava asia. Mahdolliset pikkuruiset eduskuntaryhmät eivät ole ”sirpaleita”, vaan muodostuvat kokonaisista ihmisistä, jotka sopivissa kohdin tekevät normaaliin tapaan yhteistyötä myös suurempien puolueiden eduskuntaryhmien kanssa.

Demokratiaa tukeva ajatus on se, että myös pienpuolueisiin suhtaudutaan arvostaen. Jo hyvin vähäinen tuki vaaleihin osallistumiseksi olisi merkittävä kädenojennus ja ele sen puolesta, että politiikkaan ovat aina tervetulleita myös kaikki uudet yrittäjät.

Puoluetuen ulottaminen myös eduskunnan ulkopuolisiin, mutta tietyn kannatuksen saavuttaneisiin pienpuolueisiin on kannatettava ajatus. Toinen vaihtoehto, jota esitän harkittavaksi, on pienpuolueiden vaaleihin osallistumistuki. Puolueelle, jolla ei ole rahaa joko ollenkaan tai joka joutuu operoimaan häviävän pienillä summilla – jotka nekin ovat peräisin käytännössä usein puolueen puheenjohtajan ja muiden aktiivien omasta kukkarosta – jo pienestäkin (5000-10 000 euroa) tuesta on suuri apu. Eleenä se on merkittävä rohkaisu ja arvostuksen osoitus ryhmälle, joka haluaa antaa oman panoksensa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Vaaleihin osallistumistukea voitaisiin maksaa sellaiselle pienpuolueelle, joka on kerännyt tarvittavat viisi tuhatta kannattajakorttia ja päässyt puoluerekisteriin. Tämä olisi loogista myös siinä mielessä, että rekisteröityneiltä puolueilta edellytetään rekisteröityjen yhdistysten normaaliin tapaan kirjanpidot, tilinpäätökset, vuosi-ilmoitukset jne., vaikka niillä ei ole puoluetuen kaltaista rahoitusta hallintonsa kustantamiseen.

Pienpuolueiden vaalituki voisi olla määräaikainen, ja sen voisi aluksi toteuttaa kevytrakenteisena kokeiluna. Vaalituen käytöstä edellytettäisiin seikkaperäinen kirjanpito hyväksyttävine kuluineen.

4 Ajatuksia, joita selvityshenkilö pitää harkinnan arvoisina

4.1 Ehdokkaiden vaalipäiväraha

Äänestäjien tiedonsaantiin kuuluu myös mahdollisuus tavata ehdokas ”livenä” teltalla, tilaisuudessa tai vaikka kadulla esitteitä jakamassa. Tämä edellyttää ehdokkaalta aikaa. Kuntavaaleissa on aina mukana myös suuri joukko passiivisia ehdokkaita, jotka eivät tee varsinaista kampanjatyötä mutta kokoavat lähipiireistään tietyn potin ääniä puolueelle.

Erään keskikokoisen puolueen arvion mukaan ”noin neljännes ehdokkaista kampanjoi oikeasti, neljännes tekee pikkuisen jotain ja noin puolet ei käytännössä tee mitään”. Kuntavaalikampanjointi onnistuu joka tapauksessa useimmilta ehdokkailta normaalin työnteon ja muun elämän ohessa.

Eduskunta- ja europarlamenttivaaleihin osallistuvat, mikäli ovat työssäkäyviä, joutuvat yleensä käyttämään kampanjointiin palkatonta lomaa tai vaihtoehtoisesti vuosilomiaan. ”*Anna kampanjatyöhön kuusi viikkoa palkatonta aikaasi – se ei välttämättä, eikä edes*

todennäköisesti, johda valintaasi, mutta on silti tarpeen. Tämä uhraus on aika paljon pyydetty ehdokkaalta, eikä läheskään kaikilla ylipäätään ole siihen varaa, vaikka halua olisikin”, eräs puoluesihteerä pohti.

Keskusteluissa on noussut esiin mahdollisuus maksaa verovaroista vaalipäivärahaa eduskunta- ja europarlamenttivaalien ehdokkaille. Päivärahalla olisi tarkoitus tukea ehdokkaan elantoa siltä ajalta kun hän ei kampanjoinnin eli äänestäjien kohtaamisen takia voi tehdä ansiotyötä. Päiväraha maksettaisiin tasapuolisesti kaikille sitä hakeville ehdokkaille varallisuusasemasta riippumatta. Jos kaksi tuhatta eduskuntavaaliehdokasta saisi 30 euron päivärahan viideltä tai kuudelta arkipäivältä kahden viikon ajan (10-12 päivää), rahaa tarvittaisiin 600 000 – 720 000 euroa. Päiväraha olisi veroton.

Voisiko vaalipäiväraha johtaa väärinkäytöksiin? Pidän tätä epätodennäköisenä. Kukaan ei voi asettaa itseään ehdolle yksin, vaan jokaisella on oltava takanaan puolueen tai valitsijayhdistyksen tuki. Parin viikon päivärahojen takia kukaan tuskin änkeytyisi ehdokkaaksi eli ryhtyisi hankkeeseen, joka vie sekä rahaa että aikaa vielä paljon enemmän. Ja jos parin tuhannen ehdokkaan joukossa olisi muutama lähinnä päivärahasta kiinnostunut henkilö, tämä tuskin olisi suuri uhka demokratialle sen enempiä kuin valtionaloudellekaan.

Päiväraha voisi mahdollistaa vähävaraisten ihmisten asettumisen ehdolle vaaleihin ja auttaa keskituloisia, perheellisiä tai muuten huoltovelvollisia ratkaisemaan toimeentulokysymyksiään vaalien alla. Se lisäisi äänestäjien mahdollisuuksia kohdata mahdollisia äänestettäviä kampanjatyössä, kun nämä voisivat olla entistä paremmin ihmisten tavoitettavissa. Ehdotan ajatusta harkittavaksi.

5 Ehdotuksia, joita selvityshenkilö ei kannata

Kirjaan selvitykseen myös sellaisia sinänsä järkeenkäypiä ehdotuksia, joita en itse eriyistä kannata. Tuon esitykset julki siksi, että vaikka en itse tätä nykyä näe niitä toteuttamiskelpoisiksi, joku toinen saattaa keksiä keinot, joilla nämäkin ehdotukset on mahdollista ottaa huomioon.

5.1 Ehdokkaiden vaalituki ilmoitteluun

Selvityksen taustakeskusteluissa on esitetty ajatus, että julkinen valta voisi tukea jokaista eduskuntavaaliehdokasta esimerkiksi 3000-5000 euron tiedotustuella. Jos ehdokkaita olisi 2000, budjettirahaa tarvittaisiin tarkoitukseen 6-10 miljoonaa euroa. Rahan voisi

käyttää ilmoitteluun, esitteiden painamiseen, kampanjatilaisuuksien järjestämiseen ja muuhun asiaan kuuluvaan.

En kannata ehdotusta, koska summa olisi joka tapauksessa liian pieni takaamaan riittävä näkyvyyttä ja olisi päinvastoin omiaan vain lisäämään ilmoittelun kilpavarustelua. Rahankäytön valvonnan järjestäminen olisi myös mittava työ. Julkista rahaa voidaan käyttää ehdokasnäkyvyyden kannalta myös tehokkaammin tavoin.

5.2 Maakuntalehtien maksettu ilmoittelu budjettivaroin

Usealta taholta tuli esiin ajatus, että julkisen vallan tulisi tavalla tai toisella tukea ehdokkaiden näkyvyyttä maakuntalehdissä. Käytännössä tämä tapahtuisi ilmoitustilaa ostamalla, ja tilassa voitaisiin julkaista esimerkiksi ehdokaslistojen yhdistelmä eli kaikkien ryhmien kaikkien ehdokkaiden nimet ja numerot.

Maakuntalehden maksettu ilmoitus on perinteisesti keskeinen tapa tavoittaa äänestäjät. Kuitenkin ratkaisevan tärkeää on myös ilmoituksen sisältö, ulkonäkö ja viesti. Ehdokaslistojen yhdistelmä ei pystyisi kilpailemaan visuaalisesti vaikuttavien ”oikeiden” ilmoitusten kanssa, eli sen hyöty kustannuksiin nähden voisi jäädä hyvin vähäiseksi.

Jos ehdokkaille ostettaisiin ilmoitustilaa ehdokkaittain, rahaa ja sanomalehtipaperia kuluisi paljon – viidelläsadalla eurolla saa monesta lehdestä suunnilleen kämmenen kokoisensa tilan – mutta hyöty voisi silti jäädä kyseenalaiseksi.

Verovaroin kustannettu ilmoitustila olisi ongelmallista myös kilpailun vääristämisen näkökulmasta. Lehtitalot ovat liikeyrityksiä, ja ilman julkisin varoin kustannettuja ilmoituksia jääneet lehdet voisivat hyvällä syyllä kysyä, miksi verorahoin vääristetään kilpailua ilmoitustilamarkkinoilla ja miksi jotkut lehdet saavat tällä tavoin käytännössä julkista tukea.

Lisäksi on syytä huomata kysymys siitä, keitä äänestäjiä on erityisesti syytä yrittää palvella. Sanomalehtien tilaajat ja lukijat ovat tyypillisesti keski-ikäisiä tai iäkkäitä, mediaa ja maailmanmenoa seuraavia ihmisiä, jotka saavat tietoja ehdokkaista monilla muillakin tavoilla. Heidän tietoisuutensa vaaleista ja ehdokkaista on jo muutenkin hyvä. Maakuntalehden ilmoituksilla ei tavoiteta nuoria, hyvin vähävaraisia, syrjäytyneitä, suomea/ruotsia huonosti taitavia tai iäkkäitä henkilöitä, jotka esimerkiksi näkökykynsä takia eivät enää kykene lehteä lukemaan.

En kannata ajatusta julkisin varoin kustannettavasta ilmoitustilasta kaupallisessa mediassa, kuten maakuntalehdissä. Sen sijaan kuntien omissa tiedotuslehdissä kuntavaaliehdokkaiden esittely on mitä suotavinta. Tähän ei tarvita edes rahaa valtion budjetista, kunnan viestintäosaston oma päätös ja aktiivisuus asiassa riittävät. Kunnan tiedotusleh-

den aikataulu esimerkiksi tulee suunnitella sellaiseksi, että se ilmestyy sopivasti vaalien alla ja voi näin esitellä kattavasti kaikki oman kunnan ehdokkaat.

5.3 Television ohjelma-aika puolueiden omille ohjelmille

Usealta taholta tuli tätä selvitystä valmistellessani ehdotus, että Yleisradion tulisi antaa puolueille ja muille ehdokkaita asettaneille ryhmille hyvän katseluajan (”prime time”) ohjelma-aikaa, jonka ryhmät voisivat käyttää haluamallaan tavalla.

Käytännössä tämä tarkoittaisi esimerkiksi puolen tunnin ohjelmapaikkaa, jonka aikana puolueen itsestään ja tavoitteistaan laatima ohjelma ajettaisiin tv-lähetyksenä ulos. Lähetyksen katsojille tehtäisiin selväksi, että kyseessä ei ole journalistinen ohjelma, vaan puolueen laatima vaaliteemojen esittely.

Ehdotuksen taustalla on puolueiden ahdistus siitä, että toimitukselliset ohjelmantekijät eivät heidän mielestään riittävästi tuo esiin puolueiden poliittisia tavoitteita, vaaliteemoja tai ylipäätään vaalien asiakysymyksiä. Poliitiikan aktiivit esittävät voimallista kritiikkiä toimituksia kohtaan (ks. tarkemmin jakso Median rooli). Tästä syystä monet politiikan toimijat kokevat, että tiedonvälitys ja äänestäjien tiedonsaantioikeus toteutuisivat paremmin, jos puolueen ja äänestäjän välillä ei olisi toimitusta.

Ehdotus ei ole ainutlaatuinen maailmassa: joissakin maissa on käytäntö, että puolueet saavat omaa ohjelma-aikaa julkisesti omistetun yhtiön kanavilta. Suomessa tämän kielteää Ylen Ohjelmatoiminnan säännöstö, jonka mukaan journalistista päätäntävaltaa ei saa antaa Ylen toimituksen ulkopuolelle.

Vaikka Ohjelmatoiminnan säännöstöä muutettaisiin näiltä osin, käytännössä ajatuksen toteuttamiseen sisältyy eräitä ongelmia. En pidä suurena journalistis-eettisenä ongelmana sitä, että puolueet saisivat esittäytyä omilla ohjelmillaan Ylen kanavilla. Kun katsojat olisivat kunkin ohjelman tekijästä tietoisia, Ylen uskottavuus riippumattomana journalistisena toimijana tuskin mitenkään horjuisi, vaikka puolueet demokratian edistämisen nimissä saisivat joskus esitellä itse itseään.

Kunnollisen puolituntisen tv-ohjelman tekeminen on kuitenkin kovaa työtä, joka edellyttää kosolti ammattitaitoa ja käytännössä myös tuntuvasti rahaa – muutamat tuhatlappuset eivät riitä, mieluummin puhutaan kymmenistä tuhansista. Osaamista on ostettavissa sekä tuotantoyhtiöiltä että mainostoimistoilta. Jos riittävästi osaamista ja rahaa ei ole käytettävissä, tulos on helposti ”kotikutoinen” ja erottuu ammattimaisesti toimitetun tv-ohjelmiston seassa ainoastaan epäedukseen. Jos katsoja tuntee puolueen tekemää ohjelmaa seuratessaan lähinnä hilpeyttä tai myötähäpeää, tämä ei välttämättä kannusta äänestämään.

Käytännössä puolueiden ”oma” ohjelma-aika hyödyttäisi eniten suuria puolueita – niitä, jotka jo muutoinkin ovat eniten esillä. Koska myös suurien puolueiden vaalirahoituksen lähteet lienevät niukkenemassa, tämäntyyppistä puolipakollista rahantarpeen lisäystä ei voi suositella.

Lisäksi on otettava huomioon, että televisiota ja puolueiden mahdollisia ohjelmia katsova perusyleisö on muutenkin jo sitä väkeä, joka sekä tietää vaaleista että aikoo äänestää. Haasteellisempia kohdeyleisöjä ei tätä kautta välttämättä tavoiteta, jolloin rahankäytön tehokkuus äänestäjien informoinnissa jää vähäiseksi.

Vaikka en tällä erää kannata puolueiden itsestään tuottamia tv-ohjelmia, kannatan lämpimästi liikkuvaan kuvaan perustuvien ”vaalitelkkariohjelmien” tuottamista internetiin. Verkossa edullisestikin tuotettu videomateriaali voi toimia hyvin ja uskottavasti. Vaaliohjelmien esittelyt, ehdokkaiden haastattelut ym. videoaineistot voisivat olla puolueiden ja tukiryhmien itsensä tuottamia, mutta keneltäkään ei ole pois se, että ne linkitetään kattavasti Vaalit.fi-sivuston ehdokasesittelysivujen alle ja myös Ylen vaalijuttuosioiden kautta helposti löydettäväksi (ks. tarkemmin luku Ehdotuksia Ylelle ja kaupalliselle medialle)

6 Median roolista äänestäjien tiedonsaannissa ja ehdokasnäkyvyydessä

”Nämä julkisen vallan pikku tiedotusrahat, joista tässä nyt kai puhutaan, ovat häviävän pieniä murusia siihen nähden, mikä on median (journalistisen julkisuuden) valta vaalien alla.”

”Mutta eihän niille toimittajille mitään voi. Jos yrittää edes kysyä perusteita jollekin asialle tai kommentoida uutisointia, ne kostavat.”

”Hyvin epäreilulta se (median toiminta suhteessa ehdokkaisiin) tuntuu.”

Nämä ovat sitaatteja politiikan toimijoilta, jotka ovat olleet eri rooleissa mukana vaalityössä. Kysy ehdokkaiden näkyvyyteen liittyen mitä tahansa, puhe kiertyy aina ennen pitkää median rooliin.

Media kutoutuu vaaleja edeltävään todellisuuteen niin tiiviisti, että sitä on tässä yhteydessä aivan pakko käsitellä. En millään tavoin kyseenalaista toimitusten journalistista riippumattomuutta, vaan päinvastoin tuen sitä kaikin tavoin. Vaalijournalismin laadun kohentaminen voisi kuitenkin auttaa siihen, että yhtä lailla politiikan toimijoiden kuin ennen kaikkea yleisönkin luottamus median toimintaan parantuisi. Tätä nykyä luottamuksessa tuntuu olevan säröjä ainakin, mitä tulee ehdokkaiden ”tasapuoliseen kohteluun” mediassa. Rooleissa on selkiyttämisen varaa ja selvästi myös tarvetta.

Politiikan ja journalismin suhde on jatkuvassa muutoksessa, eikä se tule koskaan valmiiksi. Pelisäännöt muuttuvat jatkuvasti, väliin hitaammin, väliin nopeammin, ja eri toimituksissa – kuten politiikan eri lohkoillakin - toimintatavat ovat keskenään erilaisia.

Yhteistäkin arvopohjaa on. Toimittajat, päätoimittajat, toimituspäälliköt ja muut toimittukselliset johtohenkilöt kokevat varsin laajasti, että journalismin tehtäviin kuuluu tiedonvälityksen ohella demokratian edistäminen. He eivät siis ole sitä mieltä, että pelkkä tiedonvälitys riittää tai että tiedonvälityksen tavoite sinänsä sulkisi pois tämän toisen tavoitteen. Demokraattisen yhteiskuntamallin kannattamisesta puhuvat tyypillisesti nekin toimittajat, jotka voisivat hyvin perustein sanoa työnsä tarkoitukseksi myös ”kustantajan saaman liikevaihdon ja voiton kasvattamisen”. Kaiketi demokratia on niin ylätasoinen tarkoituserä, että riippumattoman journalismin tavoitteenasettelu kuuluu sen sateenvarjon alle ja on näin ollen toimittajien helposti allekirjoitettavissa.

Mitä tämä demokratian edistäminen käytännössä vaalien yhteydessä tarkoittaa? Yleensä kaikki yleisuutismedian edustajat pitävät vaaleista kertomista tärkeänä. Moni mainitsee myös äänestysaktiivisuuden lisäämisen tärkeäksi asiaksi.

Moni uutistoimittaja ja politiikan toimittaja pitää vaaliuutisoinnissa tärkeänä arvona myös tasapuolisuutta. Se, miten tämä tasapuolisuus määritellään, on kuitenkin hyvin monitulkintainen asia.

Journalistista tasapuolisuutta voi toimituksen mielestä edustaa se, että kaikki ehdokkaita asettaneet ryhmät ylipäättään jossain vaiheessa mainitaan, mutta muuten uutispainotukset tehdään normaalien journalististen kriteerien mukaan. Tämä tarkoittaa, että hallituspuolueen puheenjohtajan saama palstatila tai ohjelmamaininnat ovat itsestään selvästi suuremmat kuin hallituksen ulkopuolisen eduskuntapuolueen, saati eduskuntaan ensimmäistä kertaa yrittävän puolueen saama mediahuomio. Eriarvoista, sanoo pienten puolueiden väki, normaalia journalismia, sanoo toimittaja.

”Olisiko edes kovin demokraattista, jos usean kymmenen kansanedustajan puolue saisi vaali-tv-ohjelmassa saman ohjelma-ajan kuin 0,3 prosentin kannatuksen saavuttanut puolue”, muuan toimittaja kysyy.

Silti toimitukselliset käytännöt johtavat usein siihen, että vallassa jo olevien asema mediassa on vaalikampanjoinnin aikana korostetumpi kuin valtaan pyrkivien. Hallituksen, kansanedustajien tai valtuutettujen toimista on kerrottava myös vaalikampanjoinnin aikana normaaliin tapaan, jolloin toimien haltijat saavat ”ilmaista” näkyvyyttä journalistisista syistä valtaan pyrkijöiden seurattessa sivusta.

Toimittajien piirissä käydään silloin tällöin periaatteellisia ammattieettisiä keskusteluja siitä, onko politiikan journalismin tehtävänä ”tehdä ruumiita” tai ”panna vallanpitäjät vaihtoon” vai ainoastaan raportoida yleisölle tapahtuneista tosiseikoista ja päättäjien toimista. Klassisten journalististen periaatteiden mukaan raportoinnin tulisi riittää, ja johtopäätösten teko tulisi jättää äänestäjille. Silti ainakaan uutisten kohteet eivät aina

jaksa uskoa, etteikö mukana olisi myös rämäkämpä tavoitteita – vaikka juttujen tekijä ei niitä myöntäisi aina edes itselleen.

Journalistisen työn keskeinen periaate on nykyään kiinnostavuus. Sekä kaupallisten että ei-kaupallisten toimitusten on pyrittävä ansaitsemaan työnsä yleisön huomio, ja juttuja tehdään yleisöä kiinnostavista aiheista. Tämä näkyy vaaleja edeltävässä journalismissa muun muassa siten, että ”julkiseshdokkaat” ja ”ennakkosuosikit” saavat muiden mielestä ansaitsematonta huomiota esiintyessään uutisissa ja jutuissa kiinnostavuuskriteerin perusteella.

”Mitro Revon kaapukiista (europarlamenttivaalien 2009 alla; kysymys siitä, saako pappi työnantajansa mielestä kampanjoida papinpuvussa) jatkui ja jatkui. Se kiusasi meitäkin jo. Mutta hankala sitä jutuntekoa oli lopettaakaan ennen kuin asiaan tuli jokin ratkaisu. Asiassa oli periaatteellinen puolensa, ei se ollut toimitusten keksimä uutisaihe, vaikka saihan Mitro siinä kovasti julkisuutta ja ymmärrän kyllä, jos joku näki sen osana hänen kampanjaansa.” Kertoja: Poliitiikan toimittaja

”Journalistilla ei ole oikeutta vältellä mitään eikä ketään, ei myöskään julkiseshdokkaita. Julkkiseshdokasilmio on yksi uutiskohde jo sinällään. Pyrimme uutisoimaan kriittisesti tästä ilmiöstä, että puolueet haalivat julkiksia listoilleen. Tietysti siinä julkkisten nimiä sitten esiintyy, kun heistä puhutaan, mutta yli puoluerajojen.” Kertoja: Poliitiikan toimittaja

”On totta, että vallassa jo olevat saavat kampanjauutisissa paljon huomiota, mutta kyllä me oikeasti ja aidosti pyrimme koko ajan esittelemään vaihtoehtoja.” Kertoja: Poliitiikan toimittaja

”Meillä on toimituksessa ehdoton tasapuolisuuspyrkimys puoluetasolla. Tämä sääntö helpottaa työtä. Harkitusti emme suosi ketään, mutta emme pidä ongelmallisena, jos peräkkäisten päivien puoluejohtajahaastatteluissa toinen on lehdessä yhtä palstaa leveämmin kuin toinen. Palautetta siitä kyllä tulee, kun kampanjoissa tunteet käyvät aina kuumina. Me pyrimme tasapuolisuuteen, mutta joskus se ei vain onnistu.” Kertoja: Poliitiikan toimittaja

Toimitusten ulkopuolelta on mahdotonta nähdä, millaisessa kokonaistilanteessa kukin toimituksellinen ratkaisu on tehty. Ehdokkaiden, heidän kannattajiensa ja äänestäjiensäkin silmissä päätökset näyttäytyvät helposti suosimisena, syrjimisenä tai salaliittoina milloin kenenkin puolesta tai jotakuta vastaan.

”Teemme vaalijutunteosta suunnitelmat, mutta aina ne eivät toteudu. Voi olla, että toimittaja on jo menossa suunnitelman mukaan jonkun puolueen toritapahtumaan, mutta sitten sattuuikin eteen toinen, päivänpolttava uutisaihe, joka on tehtävä, ja alkuperäinen suunnitelma jää siihen. Ymmärrän, että tätä voi ulkopuolisen olla vaikea ymmärtää.” Kertoja: Poliitiikan toimittaja

”Vaalipiirien koollakin on merkitystä ehdokkaiden medianäkyvyydessä. Jos jossain vaalipiirissä on 38 kansanedustajaehdokasta, paikallinen lehti voinee hyvin esitellä heidät kaikki ja vieläpä tasapuolisesti. Mutta jos vaalipiirissä on yli kaksisataa ehdokasta, on selvää, että paikallinen lehti, joka samalla on vielä valtakunnallinen sanomalehti, tuskin koskaan ehtii edes mainita näiden kaikkien nimiä.” Kertoja: Poliitiikan taustavaikuttaja

6.1 Onko Ylellä erityisasema vaaliehdokkaiden tunnetuksi tekemisessä?

”Käy ihan sääliksi Yleä, kun niiden pitää ottaa huomioon esimerkiksi kaikki kolme kommunistista puoluetta tasapuolisesti.” (Toimittaja, kaupallinen lehtitalo)

”Yleen kohdistuu kaikkein suurin paine, meiltä odotetaan tasapuolisuuden suhteen eniten.” (Ylen toimittaja)

”Yle on näistä kaikista sentään paras huomaamaan meidät pienetkin, muiden kanssa ei ole juuri mitään toivoa. Mutta kyllä Ylenkin kanssa vaikeaa on.” (Eduskunnan ulkopuolisen puolueen puheenjohtaja)

Ylellä on eduskunnan omistamana mediatalona eräitä erityisvelvoitteita, joita kaupallisilla taloilla ei ole. Journalistisesti Ylen asema vaikuttaa varsin riippumattomalta: vaikka jotkut politiikan toimijatkin kuvittelevat, että Ylen ohjelmajärjestelmistä päätetään poliittisen vallan kamareissa, keskustelut Ylen henkilökunnan ja esimiesten kanssa eivät tue tätä oletusta. Se, että ministerit, kansanedustajat ja muut vaikuttajat esittävät joko julkista tai kulisien takaista kritiikkiä Ylen ohjelmatoiminnasta, on aivan eri asia kuin ohjelmiston sisältöön vaikuttaminen. Sananvapaus ja oikeus palautteen antamiseen kuuluvat toki poliittisille vaikuttajille aivan samoin kuin kaikille muillekin kansalaisille. Vallanpitäjien antamaa kritiikkiä ei pidä automaattisesti tulkita painostukseksi tai valankäytöksi, vaan normaaliksi ajatustenvaihdoksi.

Ylen erityisvelvoitteet tulevat yleisradiolaista, puoluelaista ja Ohjelmatoiminnan säännöstöstä.

Yleisradiolain mukaan ”julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee erityisesti tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia”.

Puoluelain mukaan ”valtion viranomaisen sekä valtion tai sen määräämisvallassa olevan yhteisön tai laitoksen on kohdeltava kaikkia puolueita tasapuolisesti ja yhdenmukaisia perusteita noudattaen. Oy Yleisradio Ab voi soveltaessaan 1. momenttia yhtiön vaaliohjelmiin ottaa huomioon myös ohjelmallisia näkökohtia”.

Ohjelmatoiminnan säännösten mukaan ”ennen eduskunta-, europarlamentti- ja tasavallan presidentin ja kunnallisvaaleja järjestetään erityisiä vaaliohjelmiä, joissa noudatetta-

vista periaatteista päättää Yleisradion hallintoneuvosto puoluelain 10§:n mukaisesti huomioon ottaen ohjelmalliset näkökohdat. -- Ennen eduskunta-, europarlamentti- tasavallan presidentin tai kunnallisvaaleja lähetettävissä ohjelmissa ei sovelleta yleistä ehdokkaiden esiintymiskieltoa. Tällöin on kuitenkin huolehdittava siitä, ettei kukaan saa ohjelmassa esiintymisen johdosta erityistä etua muihin ehdokkaisiin nähden.”

Vaikka hallintoneuvosto päättää periaatteista, on huomattava, että ohjelmien käytännön ideointiin, suunnitteluun ja toteutukseen se ei puutu millään tavalla.

6.2 Millainen on hyvä vaalikeskustelu?

Keskusteluissa politiikan toimijoiden kanssa nousevat säännöllisesti esiin television vaaliohjelmat ja erityisesti suuret vaalikeskustelut ja puheenjohtajatentit. Poliitiikan toimijoiden mukaan näillä on erittäin tärkeä rooli kampanjoissa, ja siksi niitä on tarkasteltava myös äänestäjien tiedonsaantioikeudesta ja ehdokkaiden maksuttomasta medianäkyvyydestä puhuttaessa.

Ylen vaalikeskustelujen merkitys on varmasti suureksi osaksi totta, mutta näköharhaakin siinä voi olla. Vaalikeskusteluja katsovat tyypillisimmin politiikan ”hard-core-kuluttajat” eli poliittisesti aktiiviset ihmiset, joiden asiantuntemus on suurta ja joiden tiedon- ja näkemyksennälkää voi tuskin mikään tv-vaaliohjelma koskaan tyydyttää. Tämä ryhmä on lukumääräisesti pieni.

Suurempi ryhmä ovat vakiintuneet, melko varmat äänestäjät, jotka katsovat ohjelmia saadakseen tietoa ja vahvistuakseen valinnoissaan. Sen sijaan niitä ihmisiä, jotka täysin tai melko varmasti eivät äänestä, näillä ohjelmilla tuskin tavoitetaan. Ne eivät ratkaisevasti vaikuttane myöskään niihin ihmisiin, jotka saattavat yhtä hyvin joko äänestää tai olla äänestämättä. Suomea/ruotsia taitamattomia äänestäjiä ei tällä tavalla tavoiteta lainkaan.

Vaalikeskusteluilla on joka tapauksessa tulevaisuutensa. Yleisradiossa niiden kehittämiseksi on viime vuosina tehty paljon työtä. Tavoitteena on kansalaisten aktivoiminen, poliittisten tekojen ja keskustelun analysointi, ”poliittisen näennäiskeskustelun muuttaminen aidoksi debatiksi”, uusien ohjelmatyyppien kehittäminen sekä netin ja muiden jakelukanavien tehokas hyödyntäminen.

Uusien esitystapojen kehittäminen on tarkoittanut esimerkiksi vaalikeskustelujen viemistä uusiin ympäristöihin, kuten tehdashalleihin ja ulkotiloihin. Tässä on nähty sekä onnistumisia että epäonnistumisia. Joidenkin politiikan toimijoiden mielestä vaalien ”karnevalisoiminen” eli viihteellisten elementtien tuominen ohjelmiin on huonoa ohjelmatoimintaa. Jotkut näkevät myös paljon positiivista siinä, että juhlallinen pönötys ja poliitikkojen pitkät monologit vaihtuvat mihin tahansa muuhun olemisen ja vuorovaiku-

tuksen muotoon. On huomattava, että ohjelmia tehdään ensisijaisesti suurelle yleisölle, ei vaalien ehdokkaille tai näiden taustaorganisaatioille itselleen.

Ylessä pyritään ottamaan opiksi tähänastisista kokemuksista ja sovittamaan vaaliohjelmien uudennlaisia muotoja ja perinteistä asiasisältöä entistä paremmin yhteen. Tätä pyrkimystä kannatan mielelläni. Hyvän journalismin tekeminen edellyttää aina hallittua riskinottoa, jolloin on siedettävä se, että osa riskeistä aina myös realisoituu.

6.3 Ehdotuksia kaikille toimituksille

”Miksi meidän toimitus on tehnyt niin paljon juttuja Timo Soinista? Osaan kyllä perustella, mutta ihan syvällisesti ajatellen en oikeastaan tietä. Siitä pitäisi varmaan keskustella.” Kertoja: toimittaja

Journalismiin vaikuttavat keskeisesti alan ammatillis-sosiaaliset konventiot: ”näin on tapana tehdä”. Journalistit ovat herkkiä vaistoamaan ajan hengen ja toimimaan sen mukaan. Kielteisesti tätä voidaan nimittää myös sopuli-ilmiöksi.

Politiikan ja median alati muuttuvassa suhteessa on mielestäni tärkeää keskustelun avulla sanallistaa niitä pelisääntöjä, joita joka tapauksessa noudatetaan. Tällöin kaikki osapuolet tietävät toistensa tarkoituserät ja roolit ja osaavat asennoitua niihin.

Tilannetta auttaisi, jos toimitukset oppisivat nykyistä selkeämmin kertomaan toimintatavoistaan ja niiden perusteista yleisölleen. Mielestäni esimerkiksi sanomalehti tai tv- ja radioyhtiö voi vallan mainiosti ennen vaaleja kertoa yleisölle lyhyesti ne periaatteet, joiden mukaan juttuja tehdään. Kun periaatteet ovat julki lausutut, ne on helpompi muistaa ja toteuttaa myös niissä tilanteissa, joissa asiat menevät – normaaliin toimitukselliseen tapaan – jollain aivan muulla tavalla kuin on alun perin suunniteltu.

Jos tarkoitus on olla ”tasapuolinen”, voidaan kertoa, miten tasapuolisuus käytännössä ymmärretään. Jos tarkoitus on olla ”kiinnostava” tai ”myyvä” ja olla kantamatta sen suurempia demokratianedistämismelvoitteita, tämä voidaan hyvin kertoa julki.

Arvojen ja normien keskusteleminen toimituksen sisällä on tärkeä osa journalistisen integriteetin varjelua, mutta myös työkalu, joka auttaa jokaista toimituksen jäsentä suhtautumaan juttujen lähteisiin yhteisesti sovitulla tavoilla. Jokaisella toimittajalla on joka tapauksessa omat arvonsa ja norminsa, mutta journalistisesti laadukkaaseen, läpivalaisun kestäväan työhön on kyettävä silloinkin, kun työssä tulee vastaan näiden arvojen kanssa ristiriidassa olevia jutunaiheita. Suomeksi sanottuna: Vaikka toimittaja pitäisi yhden puolueen kärkiehdokasta rasittavana, toisen puolueen ohjelmaa typeränä ja kolmannen puolueen puheenjohtajaa kyvyttömänä, hänen täytyy kyetä käsittelemään näitä asiallisin journalistisin kriteerein.

Tässä auttaa omien arvojen ja normien jatkuva perkaus ja tunnistaminen, jossa työyhteisön sisäisillä keskusteluilla on tärkeä osa. Hankalimmat solmut ja huonoimmat lopputulokset syntyvät tilanteissa, joissa toimituksen jäsenet vain aavistelevat esimiestensä ja toistensa arvostuksia selvittämättä niitä koskaan kunnollisesti.

Koska kaupalliset mediatalot ovat täydellisen vapaita tekemään yleisöilleen sellaista sisältöä kuin parhaaksi näkevät, en yllä mainitun journalistisen toimintaperiaatetoiveen lisäksi ehdota niille mitään muuta. Toivon kuitenkin, että myös kaupalliset toimijat näkevät kampanjoissa ja vaalien uutisoinnissa vastaisuudessakin kiinnostavan työkentän. Esimerkiksi kaupallisilta televisiokanavilta toivon vaalikeskustelujen tapaisia ohjelmia siinäkin tilanteessa, että ne mainosmyynnin näkökulmasta eivät ole erityisen tuottoisaa toimintaa.

Yleistä demokratiamyönteisyyttään toimitukset voivat osoittaa esimerkiksi kertomalla yleisölle uudistetun Vaalit.fin olemassaolosta journalistisissa teksteissään. Julkisen ehdokastietoportaalin olemassaolosta kertomista tuskin voidaan missään oloissa pitää journalistiselle etiikalle sopimattomana tekstimainontana.

6.4 Ehdotuksia Ylelle

- 1) Mikäli oikeusministeriö ryhtyy uudistamaan Vaalit.fi-sivustoa tai tekemään muunnimista ehdokas- ja vaaliportaalia, Ylen sisällöllis-tekniselle verkkoasiantuntemukselle on käyttöä esimerkiksi ostopalvelun muodossa.
- 2) Yle voi omien vaaliohjelmiensa ja -sivustojensa osana näkyvästi markkinoida julkisen hallinnon Vaalit.fi-tietopalvelua kaikilla käytettävissään olevilla tv-, radio- ja verkkokanavilla.
- 3) Mikäli Vaalit.fi-sivustoon aineistoja tuottavat ehdokkaat tarvitsevat teknis-tuotannollista apua videoiden ja/tai audioklippien tuotannossa, Ylen valtakunnallisen toimitusverkoston tekninen osaaminen voisi jossain vaiheessa olla tässä apuna siten, että ”kolme minuuttia kameran/mikrofonin edessä” -palveluja tuotettaisiin ehdokkaille omakustannusperiaatteella (=Yle tarjoaa resurssit ja henkilöstön, tarvittaessa myös organisoit työhön free-henkilöstöä, ja laskuttaa tästä aiheutuneet kustannukset ehdokkailta. Toimintaa ei voitane pitää kilpailun vääristämisenä, vaan demokratian edistämisenä ja ehdokasnäkyvyyden parantamisena julkisen vallan toimesta).

7 Kulttuurimme käsikirjoitus: Onko poliittinen aktiivisuus osoitus puolirikollisesta luonteenlaadusta?

Ennen kuin äänestäjät voivat saada tietoa ehdokkaista, pitää olla ehdokkaita. Ehdokkaaksi ryhtymiseen ja ehdokkuuden arkeen liittyvät asiat nousivat esiin monessa haastattelussa ja oma-aloitteisesti yhteyttä ottaneiden kertomuksissa.

Vaikka toimeksiantoni mukaisesti olen keskittynyt käytännöllisiin ehdotuksiin, joilla ehdokkaiden näkyvyyttä ja äänestäjien tiedonsaantia voidaan parantaa, haluan tässä yhteydessä käsitellä myös laajempaa kulttuurista kysymystä: Miten me 2010-luvun Suomessa suhtaudumme toisiimme kansalaisina, poliittisina toimijoina, äänestäjinä ja ehdokkaina? Onko asenteissamme tarkistamisen varaa?

Kun olin ensimmäisen kerran ehdokkaana 2000-luvun alkuvuosina, en vielä huomannut olevani osallisena jossain melko paheellisessa toiminnassa. Mutta jo 2008 kuntavaalien alla ilmapiiri oli muuttunut toisenlaiseksi.

Paikallisen median mukaan kaikki ehdokkaat olivat tavalla tai toisella arveluttavia, eivät tienneet kunnan asioista, eivät osanneet vastata median mielestä riittävän nokkelasti median tekemän vaalikoneen kysymyksiin. Ne, jotka eivät vastanneet vaalikoneeseen ollenkaan, olivat aivan erityisen epäilyttäviä. Pääkirjoituksia myöten arvioitiin, miten kaikki ehdokkaat ovat itse asiassa pyrkyreitä tai ajamassa vain omaa tai puolueensa etua. Sitä, mikä tämä oletettu etu kulloinkin oli, ei vaivauduttu lehdessä kertoamaan. Yhtään kertaa ei lehdessä oltu sitä mieltä, että onpa sentään hyvä, kun on näin paljon kuntalaisia ehdokkaina, vaan keskityttiin ilkkumaan, että kaikki puolueet eivät saaneet ehdokaslistojaan täyteen. Samalla ivailtiin vaalibudjetteja eli sitä, että ehdokkaat ylipäättään käyttivät kampanjoihin jonkin verran rahaa.

Lehti teki myös runsaasti juttuja siitä, miten äänestysvilkkaus tulisi olemaan huono ja miten demokratia on kuulemma kriisissä. Lähteenä olivat jotkut kadulta löydetyt satunnaiset ihmiset. Valtuustossa jo olevat ihmiset pantiin lehdessä karanteeniin jo erittäin pitkä aika ennen vaaleja, mikä johti siihen, että valtuuston viimeisistä kokouksista ei uutisoitu käytännössä ollenkaan, vaikka esillä oli isoja asioita. Joidenkin valtuutettujen kohdalla karanteeni on jatkunut myös vaalien jälkeen. Lehden toimituksesta ei soittanut kukaan, mutta ilmoitusmyyjät olivat erittäin aktiivisia, kun kauppasivat ilmoitustilaa ehdokkaille. No, tämä on pientä sen rinnalla, että eräälle valtuutetulle ja kansanedustajanakin toimineelle ihmiselle ei hänen alueensa johtava maakuntalehti soittanut kertakään kolmeenkymmeneen vuoteen, paitsi ilmoitusmyyntiasioissa. (Kertoja: Kunnallispoliitikassa aktiivinen kansalainen)

Kertomuksen kansalaisaktiivi ei ole huonoine kokemuksineen poikkeuksellinen. Ehdokkaaksi asettautuminen on tilanne, jossa ihminen saattaa itsensä alttiiksi myös julkiselle kritiikille, mutta näkemys kohtuullisuuden rajoista voi henkilöittäin vaihdella pal-

jonkin. Yksilöt kokevat tilanteet erin tavoin, mutta tarinoiden yhteiset piirteet kertovat myös laajemmasta kulttuurisesta ilmiöstä, suhtautumisesta vaaliehdokkuuteen.

”Jo se, että asettuu ehdokkaaksi, on monien mielestä osoitus vallanhalusta, pyrkyryydestä, narsismista ja joskus tuntuu että lähes rikollisesta luonteenlaadusta. Joutuu ikään kuin erikseen selittelemään, että en minä ole paha ihminen, vaikka pyrinkin politiikkaan, ja vaalirahaakin olen aina hankkinut ihan rehellisin keinoin, etupäässä omalla työllä ja talkoilla. Ja jos joku on halunnut jotain antaa, olen ollut siitä kiitollinen.”
(Kertoja: Valtakunnan politiikkaan osallistunut kansalainen)

Kampanjointi kaduilla, liikepaikkojen lähistöllä, toreilla ja muilla julkisilla paikoilla on monelle ehdokkaalle keskeinen tapa saavuttaa näkyvyyttä. Tilanteissa on mahdollista kohdata äänestäjiä ja keskustella kasvokkain sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät tulisi erikseen järjestettyihin vaalitilaisuuksiin. Äänestäjille puolueiden teltat tarjoavat mahdollisuuden vertailla eri ryhmien näkemyksiä, koota esitteitä ja esittää kysymyksiä.

Aina ulkokampanjointi ei ole herkkua. Itsensä markkinointi ei ole työtehtävänä koskaan helpoimmasta päästä. Riesana voi olla viheliäisen sään lisäksi myös se, että yhteiskunnan muiden toimijoiden asenteet eivät aina ole erityisen vaali- eli demokratiamyönteisiä.

Olen tottunut käymään kotikaupungissani tietyssä kaupassa ja olen ollut siellä arvostettu pitkäaikainen asiakas. Kun vaaliehdokkaana olin jakamassa esitteitäni saman kaupan edessä – katualueella, joka ei tietääkseni ole mitenkään kauppiaan omaisuutta – jostain ilmestyi nuori korsto, kaupan tai vartiointiliikkeen vartija, joka sanoi, ettei täällä saa tehdä politiikkaa, tänne ei haluta politiikkaa ja minun pitää mennä jonnekin kauemmas, etteivät asiakkaat häiriinny. Se oli hyvin loukkaava ja nöyryyttävä tilanne. Olinhan minäkin asiakas, enkä todellakaan tyrkyttänyt esitteitäni kenellekään väkisin. Osaan kyllä käyttäytyä. (Kertoja: Eurovaaleissa ehdokkaana ollut kansalainen)

Kaupan ja politiikan välinen ristiriita näkyy etenkin vaihtelevina käytäntöinä suhteessa siihen, missä ja millaisissa tiloissa ja paikoissa kampanjointi on sallittua. Äänestäjän tiedonsaannin kannalta asialla on suuri merkitys, koska lähestulkoon jokainen äänestäjä käy kohtuullisen usein ruokakaupassa ja voisi periaatteessa samalla reissulla saada sopivaksi katsomaansa ehdokasinformaatiota. Kauppakeskuksien käytävillä ehdokkaita ei yleensä suvaita, mutta markettien ulkopuolella ja parkkipaikoilla heitä saattaa näkyä.

Kauppias ei antanut lupaa vaalitelan pystyttämiseen markettinsa pihalle parkkipaikan reunaan, koska ”ei tykännyt politiikasta”. Vaalien jälkeen hän lähestyi jossain kaavamuutos- ja rakennuslupa-asiassa. Teki mieli sanoa, että jos sinä et tykkää politiikasta, pitäisikö minun nyt tykätä kaupasta. En sanonut. (Kertoja: Pitkäaikainen kunnanvaltuutettu)

Poliittisen kulttuurimme kehittyminen edellyttää asenteiden tarkistamista suhteessa ehdokkuuksiin, luottamushenkilötyöhön ja ylipäättään yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen.

Kansalaisten kiinnostus yhteisten asioiden hoitoon on voitava ymmärtää aina positiiviseksi asiaksi. Journalistista työtä tekevien on määriteltävä itselleen ja lukijoilleen, että ”kriittinen asenne vallanpitäjiin” ja ”vallan vahtikoirana toimiminen” tarkoittaa aivan muuta kuin sitä, että luottamushenkilöitä ja ehdokkaita kohdellaan jo lähtökohtaisesti epäilyttävinä, jopa halveksuttavina henkilöinä.

”Ehdokkaaksi ryhtyminen on herkkä tilanne. Moni ei uskalla, koska pelkää, että jos saa kovin vähän ääniä, menettää kasvonsa. Kaikkien pitäisi ymmärtää, ettei kyse ole ihmisten asettamisesta paremmuusjärjestykseen äänimäärien perusteella; ei äänimäärä kerro kenenkään arvoa ihmisenä, ei ollenkaan. Mutta moni ottaa äänimäärän hyvin henkilökohtaisesti, vaikka siinä on vaaransa. Vaaleista pitäisi tehdä jotenkin arkisempi juttu, että niihin uskaltaisivat ihmiset osallistua.” Kertoja: Puoluesihtööri

8 Pieniä käytännöllisiä keinoja demokratian kansansuosion lisäämiseksi

Arvo- ja asennemuutokset eivät tapahdu hetkessä. Esimerkiksi vaalirahoitusjupakan vaikutus näkynee asenneilmastossa vielä pitkään.

”Vaalirahoituksen paljastuneet epäselvyydet rasittavat meitä kaikkia, niitäkin, jotka eivät ole olleet koskaan osallisina minkäänlaisissa rahoituskuvioissa. Joka puolueessa on omat murheensa.” (Kertoja: Pitkäaikainen kansanedustaja)

Toisaalta voidaan toivoa, että pelisääntöjen selkiyttäminen, avoimuuden lisääminen ja epäterveiden ilmiöiden karsiminen helpottavat kaikkien toimintaa. Tässä mielessä vaalirahoituskohu voi olla parasta, mitä demokratialle on tapahtunut pitkään aikaan.

Selvityksessä monet haastateltavat ja oma-aloitteisesti yhteyttä ottaneet kansalaiset halusivat kertoa, millaiset seikat auttaisivat suomalaista demokratiaa toimimaan paremmin. Kirjaan parhaat ehdotukset tähän.

8.1 Luottamushenkilöiden työskentelyedellytyksiä parannettava

Kunnanvaltuusto- ja -hallitustyö vievät etenkin keskikokoisissa ja suurissa kunnissa runsaasti aikaa. Luottamushenkilön pitäisi silloin tällöin voida keskittyä tähän työhön myös arkena päiväsaikaan, ja tähän tarkoitukseen hänen, mikäli on työssäkäyvä, pitäisi voida saada palkatonta vapaata ja asiallisen tasoinen ansionmenetykskorvaus – 40 euron kokouspalkkio esimerkiksi viiden tunnin kokouksesta kaikkine valmisteluineen ei ole häävi.

Työnantajalle aiheutuu työntekijän luottamustoimista joka tapauksessa käytännön vai-
vaa, jos poissaolojen takia joudutaan järjestelyihin, mutta taloudellisia menetyksiä työn-
antajan ei pitäisi joutua kärsimään. ”Työnantajan Kela-korvaus luottamushenkilön työ-
panoksen menetyksestä” oli yksi keskusteluissa esiintynyt ajatus, jonka pitäisi koskea
myös yrittäjiä ja itsensä työllistäviä ammatinharjoittajia.

Eräässä kaupungissa *”kaupunginhallitus on yhden mummon varassa: hän on hallituksen
puheenjohtajan äiti ja hoitaa lapsenlapsensa kokousten ja neuvottelujen aikana”*.
Mummojen kuorman keventämiseksi ja vanhempien osallistumismahdollisuuksien pa-
rantamiseksi kuntien tulisi järjestää maksutonta valtuustolapsiparkkitoimintaa läheisiin
päiväkoteihin niiksi illoiksi, kun vanhempien edellytetään osallistuvan kokouksiin.

Jos ehdokkaiksi ylipäätään halutaan ketään muuta kuin eläkeläisiä ja kunnan palkollisia,
luottamushenkilöiden työskentelyedellytysten parantamiseen, ansionmenetykskorvauk-
siin, työnantajien kärsimien haittojen kompensoimiseen ja luottamustehtävien yleisen
arvostuksen parantamiseen on kiinnitettävä huomiota enemmän kuin tähän asti. Tämä
on kokonaan toisen pohdinnan aihe, ja tarjoan aiheita mielelläni asiasta kiinnostuneiden
jatkojalostettavaksi.

8.2 Demokratiakasvatusta kouluihin ja päiväkoteihin

Demokratiaan kasvattamisen tulisi alkaa jo päiväkotiiässä: lapset voivat äänestää väri-
kynien, pehmolelujen ja kirjahyllyn järjestämisestä vastaavista lapsista niin, että jokai-
selle riittää oma sopiva luottamustehtävä.

Vaalien näkymistä kouluissa ja ammattioppilaitoksissa pitää rohkaista sen sijaan, että
”paha politiikka” yritetään pitää oppilaitoksista kaukana. Vaikka opiskelijat eivät vielä
olisi äänestysikäisiä, koulujen järjestämät vaalipaneelit oikeine ehdokkaine ja mietittyi-
ne kysymyksineen ovat mitä parhain tapa rohkaista tulevaisuuden – jo lähivuosien –
uusia äänestäjiä.

8.3 Äänestyspaikkoja lisää, ennakoäänestystä jatkettava vaalipäivään asti

Äänestyspaikkoja pitää vähentämisen sijaan lisätä ja tuoda etenkin ennakoäänestys-
mahdollisuuksia kauppojen auloihin ja muihin vilkkaasti liikennöityihin paikkoihin.

Suomessa on edelleen äänestäjiä, joiden matka äänestyspaikalle varsinaisena vaalipäivänä on enemmän kuin sata kilometriä. Siksi ennakoäänestysmahdollisuus on erittäin tärkeä.

Tietojärjestelmäteknisesti tulee pyrkiä siihen, että ennakoäänestyksen ja varsinaisen vaalipäivän väliin ei jää taukoa, vaan äänestysaika jatkuu keskeytyksettä ennakoäänestyksen alusta vaalipäivän iltaan.

Liite: Haastatellut ja muut tietolähteet

Tätä selvitystä varten on haastateltu eduskuntapuolueiden puoluesihteerit seuraavasti:

Kansallinen kokoomus, Taru Tujunen; Kristillisdemokraatit, Peter Östman, Suomen Sosialidemokraattinen puolue, Ari Korhonen; Suomen Keskusta, Jarmo Korhonen ja vaalipäällikkö Pekka Reponen; Perussuomalaiset, Ossi Sandvik; Vihreät, Panu Laturi, Vasemmistoliitto, Sirpa Puhakka. Svenska Folkpartietin edustajaa ei haastateltu, koska puolueessa oli selvityksen tekoaikaan meneillään puoluesihteerin vaihdos.

Eduskunnan ulkopuoliset puolueet, puheenjohtajat: Itsenäisyyspuolue: Antti Pesonen; Köyhien asialla, Terttu Savola; Senioripuolue, Heikki Silván.

Politiikan kentältä on lisäksi haastateltu ehdokkaina olleita henkilöitä, ehdokkaiden vaalityötä tehneitä henkilöitä, valtuutettuja ja kansanedustajia, jotka ovat kommentoineet joitakin erilliskysymyksiä.

Media: Helsingin Sanomat, politiikan toimituksen esimies Marko Junkkari; Yle: Riikka Uosukainen (uutiset ja vaalikoneet) ja Jyrki Richt (ajankohtais- ja vaaliohjelmat). Lisäksi on haastateltu useita eri mediatalojen toimittajia, jotka ovat kommentoineet erillisiä kysymyksiä.

Kommenttejaan on lisäksi antanut noin kaksikymmentä oma-aloitteisesti yhteydessä ollutta kansalaista.

Selvityksen tekijä kiittää kaikkia ajasta ja ajatuksista.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7059
ISBN 978-952-466-747-0 (nid.)
ISBN 978-952-466-748-7 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUSVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi